

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Clypeus Theologiæ Thomisticæ

In Tres Partes Divisus, Et Quinque Voluminibus Comprehensus

[Tractatus de attributis, de visione beatifica, de scientia Dei ac de ejus
voluntate et providentia]

Gonet, Jean-Baptiste

Coloniæ Agrippinæ, 1671

Disp. I. De existentia & unitate Dei

[urn:nbn:de:hbz:466:1-77132](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-77132)

TRACTATUS PRIMUS

DE EXISTENTIA, ET UNITATE DEI,

eiusque natura & attributis.

A quest. 2. D. Thomæ usque ad 12.

Convenienter D. Thomas Theologiam inchoat à Deo. Primò quia illa, ut ipsum nomen indicat, est sermo vel cognitio de Deo. Secundò, quia est sapientia suprema, mediana inter divinam & humanam: quare debet incipere ubi humana desinit, nempe à cognitione Dei. Tertiò, quia est participatio divinæ scientiæ, quæ primò essentiam divinam, tanquam ejus objectum formale, secundariò verò creaturas, tanquam objecta secundaria, & materialia contemplatur. Deniq; quia cum Deus sit subiectum, vel objectum Theologiæ (ut supra ostendimus) ejus essentia, & ratio, est primum principium, à quo cætera omnia quæ in ea pertractantur, dependent, & per quod tanquam per rationem à priori demonstrari debent.

Perlustratò igitur Theologiæ vestibulo, sacras ejus ades ingredimur, & profundissima Divinitatis Mytheria, scientiæque Sanctorum intima, & arcana, perscrutari, & contemplari incipimus in hoc primo Tractatu, quem in quatuor disputationes dividemus. Prima erit de existentia, & unitate Dei. Secunda de ejus natura & quidditate. Tertia de attributis Dei in communi. Quarta de illis in particulari.

DISPUTATIO I.

DE EXISTENTIA ET UNITATE DEI.

Ad quest. 2. D. Thomæ.

Anquam D. Thomas de natura Dei, ejusque attributis disputare incipiat, præmittit id quod omnibus maxime necessarium est, scilicet cognoscere Deum esse: licet enim nulla scientia probet, sed præsupponat suum objectum, quoad an est, tamen quia Theologia, non solum est scientia, sed etiam sapientia, ad eam pertinet se reflectere circa sua principia, defendendo & explanando, & probare Deum esse, non ex propriis, sed rationibus acceptis à Metaphysica, quas tamen corrigit & perficit. Igitur cum S. Doctore in hac prima Disputatione, Primò resolvemus, an Deum esse sit per se notum, vel à nobis demonstrabile? Secundò, quinque demonstrationes de existentia Dei, quas tradit art. 3. breviter exponemus. Tertiò alias adjungemus, desumptas ex artificiosa mundi structura & mirabili hominis compositione. Quartò ostendemus, Deum non posse invincibiliter ignorari. Denique ut pollicitum cum Atheismo simul expugnemus, agemus de unitate Dei, & evidentissimis rationibus demonstrabimus contra Gentiles & Paganos, pluralitatem Deorum esse impossibilem, vel, ut loquitur Athanasius, pluralitatem Deorum, esse nullitatem Deorum.

Tom. I.

ARTICULVS I.

An hæc propositio, Deus est, sit per se nota, vel à nobis demonstrabilis?

§. I.

Quædam præmittuntur ad resolutionem questionis necessaria.

Notandum primò, quod sicut duplex est veritas, una formalis, & alia objectiva; ita duplex est propositio: una formalis, quæ consistit in ipsis mentis conceptibus, quibus attingitur unio, seu connexio prædicati cum subiecto: alia objectiva, quæ est ipsa veritas objecti, quæ concipitur, vel enunciatur, aut ipsa unio, seu connexio prædicati cum subiecto. Quando ergo inquiritur, an hæc propositio, *Deus est*, sit per se nota, vel demonstrabilis, non est quæstio de propositione formali, sed objectiva.

Notandum secundò ex D. Thomæ hic art. 1. propositione per se notam, illam esse cujus prædicatù includitur in ratione & definitione subiecti: sicut enim Sol dicitur per se visibilis, quia non potest videri per aliud magis lucidum & visibile: ita & propositio vocatur per se nota, quæ non potest demonstrari, & manifestari per aliud prius & notius: unde cum essentia & quidditas rei, nihil habet prius, per quod possit manifestari & demonstrari, illa propositio cuius prædicatum est de essentia subiecti, & includitur in eius definitione, dicitur immediata, & per se nota.

Notandum tertio ex eodem S. Doctore ibidem, quod propositio per se nota est duplex: quædam est per se nota secundum se tantum; quædam verò per se nota secundum se, & quoad nos. Propositio per se nota secundum se tantum, est illa cuius prædicatum est de ratione subiecti, & quidditas prædicati & subiecti est nobis ignota. Propositio verò per se nota, secundum se, & quoad nos, illa dicitur cujus prædicatum est de ratione subiecti, & omnibus notum est de prædicato & subiecto quid sit, & hoc modo prima demonstrationis principia, cuius communissimos terminos, v.g. ens & non ens, totum & pars, nullus ignorat, dicuntur per se nota.

Notandum quarto ex eodem D. Thomæ ibidem in resp. ad 1. quod Deus dupliciter considerari potest: uno modo sub quadam communitate & confusione: in quantum scilicet est hominis beatitudo, vel quatenus continetur sub ratione boni ut sic, eo fere modo quo quando videmus hominem à longè venientem, eum cognoscimus confusè quadem & universali cognitione, quatenus scilicet est ens vel corpus: alio modo potest Deus considerari in particulari, & sub ratione primi entis, & quatenus est natura quædam omnium perfectissima, quæ est prima causa, & primum principium omnium aliarum.

E

§. II.

Quatuor conclusionibus difficultas proposita
resolvitur.

Dico primò: hæc propositio, *Deus est*, est per se nota secundum se. Ita D. Thomas hic art. 1.

Probat: propositio per se nota secundum se, est illa cujus prædicatum includitur in ratione & definitione subjecti; illa enim non potest demonstrari, vel notificari per aliquid prius, cum nihil prius sit essentiâ & quidditate ut diximus in secundo notabili: Sed prædicatum hujus propositionis, *Deus est*, includitur in ratione & definitione subjecti, cum enim Deus sit ens per essentiâ, & actus purus, existentia est de conceptu quidditativo divinæ essentiæ, & ne ratione quidem ab illa distinguitur, ut constabit ex infra dicendis: Ergo &c.

Dico secundò: hanc propositionem non esse per se notam quoad nos. Ita D. Thomas in eodem articulo, & 1. contra Gent. cap. 11. & de verit. quæst. 10. art. 12.

Probat: illa propositio dicitur per se nota quoad nos, cuius prædicatum est de ratione subjecti, & subjecti quidditas non est nobis ignota: Sed in hac propositione, subjecti quidditas est nobis ignota, ut constat: Ergo illa non est per se nota quoad nos.

Confirmatur primò: propositiones per se notæ quoad nos, cognoscuntur à nobis sine ullo medio, & absque ullo discursu, ex sola terminorum apprehensione, ut constat in primis principis: Sed Deum esse, non cognoscitur à nobis sine ullo medio & discursu, & ex sola terminorum apprehensione, sed mediata, & per effectus ab ipso productos. *Invisibilia enim Dei, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, &c.* ad Rom. 1. Ergo hæc propositio non est per se nota quoad nos, sed indiget demonstrari, per ea quæ sunt magis nobis nota: scilicet per creaturas, & per motus rerum sensibilium & corporalium. Unde D. Thomas 1. contra Gentes cap. 11. *Sicut nobis est per se notum, quod totum suâ parte sit majus, sic videmus ipsam divinam essentiâ, per se notissimum est Deum esse, ex hoc quod sua essentiâ est suum esse. Sed quia eius essentiâ videre non possumus, ad eius esse cognoscendum, non per se ipsum, sed per eius effectus pervenimus.*

Confirmatur secundò: Deus cum sit omnino immaterialis, & objectum à sensibus remotissimum, non potest immediate movere intellectum nostrum ad sui cognitionem; sed mediata tantum, & per species, ac similitudines rerum sensibilium: Ergo hæc propositio, *Deus est*, non potest esse immediata, & per se nota, respectu nostri, sed tantum mediata, & cognoscibilis, ac demonstrabilis ex rebus sensibilibus & corporeis: juxta illud Sapientie 13. *A magnitudine speciei & creatura, cognoscibiliter poterat creator horum videri.*

7 Probat: secundò conclusio aliâ ratione quam tangit D. Thomashic art. 1. in argumento, sed contra. Illa propositio cujus oppositum aliquis cogitare potest, non est per se nota quoad nos, ut constat in primis principis, quæ à nemine negantur, & de quibus nulla est dubitatio: Sed oppositum huius propositionis, *Deus est*, aliquis cogitare potest; dicitur enim Plal. 32. *Dixit insipiens in corde suo, non est Deus: Ergo illa non*

A est per se nota quoad nos, sicut prima principia.

Dico tertio: hæc propositio, *Deus est*, intellecta de Deo ut contento sub ratione communi beatitudinis, vel boni, aut veri ut sic, est per se nota, etiam quoad nos. Ita D. Thomas in eodem art. in resp. ad 1. & 3.

Probat: sicut homo naturaliter & sine electione appetit bonum ut sic, & beatitudinem in communi; ita & gl'am immediatè, & sine ullo discursu cognoscit: Ergo etiam immediatè, & absque ullo discursu, cognoscit Deum sub quadam ratione confusa & universalis, & sub communi, & confuso conceptu beatitudinis, seu boni aut veri ut sic: Sed ut notat S. Doctor ibidem, hoc modò cognoscere Deum, non est simpliciter illum cognoscere, sed tantum secundum quid; sicut quando de longè aliquis videt hominem venientem, non cognoscit illum simpliciter, & ut talis est, sed secundum quid, & sub ratione communi corporis aut viventis: Ergo &c.

Dico ultimo: hæc propositionem, *Deus est*, esse demonstrabilem, non quidem à priori, & per causam, sed à posteriori, & per effectus à Deo productos. Est contra Nominales, & alios veteres Theologos, qui dicebant existentiam Dei sola fide teneri, nec posse naturali ratione demonstrari. Quam sententiam meritò damnat erroris D. Thomas 1. contra Gentes cap. 12. eamque ibidem impugnat. *Tum ex demonstrationis*

C arte, quæ ex effectibus causas concludere docet. *Tum ex ipso scientiarum ordine: nam si non sit aliqua scibilis substantia, supra substantiam sensibilem, non erit aliqua scientia supra naturalem, ut dicitur in 4. Metaphys. Tum ex Philosophorum studio, qui Deum esse demonstrare conati sunt. Tum demum ex Apostolica veritate asserente ad Rom. 1. invisibilia Dei per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur. Idem docet hic act. 2. ubi duplex genus demonstrationis distinguit: unam quæ est per causam, & dicitur propter quid, aliam per effectus, & vocatur quia, & fit quando per effectus qui sunt nobis notiores, procedimus ad demonstrandam causam, & hoc secundo modo dicit posse demonstrari Deum esse, per effectus ab ipso productos; causa enim habens effectus notiores se quoad nos, potest per illos demonstrari esse, sicut ex fumo demonstratur ignem existere, & ex respiratione animal vivere.*

Confirmatur: Deus potest lumine naturali à nobis evidenter cognosci: Sed non potest cognosci immediatè, & sine discursu, ut supra ostendimus: Ergo solum mediata, & per discursum, seu demonstrationem. Consequentia patet, quia non est alius modus cognoscendi rem aliquam. Major verò constabit ex pluribus testimoniis Scripturæ, & SS. Patrum, quæ infra referemus, ad demonstrandum contra Molinâ, hanc propositionem, *Deus est*, non posse invincibiliter ignorari.

S. III.

Solvuntur objectiones.

Contra primam & tertiam conclusionem, nullum est argumentum alicujus momenti, contra secundam quadrupliciter arguitur. Primò, illa propositio est per se nota quoad nos, cui assentimur, conceptis terminis, & sine discursu: Sed huic propositioni, *Deus est*, assentimur sine discursu, & ex sola apprehensione terminorum: Ergo est per se nota, etiam quoad nos. Minor probatur: hoc nomine, *Deus*, intelligitur

tur apud omnes ens quò nihil majus, aut melius excogitari potest. Sed tale ens concipitur necessario existere; quia si non existeret, non esset melius omnibus quæ cogitari possunt: multò enim melius *esse sine dubio*, si actu necessario existeret: Ergo &c.

Secundò ista propositio, *Deus est colendus*, est per se nota, etiam quoad nos; est enim primum principium fidei: Ergo & illa, *Deus existit*: quandoquidem supponit ad istam, tanquam ejus fundamentum.

Tertio, si Deus non posset cognosci nisi per discursum, posset dari ignorantia invincibilis de Deo in multis infidelibus; quandoquidem aliqui sunt ita stupidi, ut non possint demonstrationes facere, aut vimillarum percipere: B Consequens est falsum, ut infra ostendemus: Ergo & Antecedens.

Quartò, in sententia D. Thomæ, puer perveniens ad usum rationis, tenetur pro primo instanti se convertere in Deum: Sed in illo primo instanti, non potest eius notitiam assequi per demonstrationem, vel discursum, cum vix per multum tempus id assequantur Philosophi: Ergo talem notitiam immediatè, & sine ullo discursu debet habere à natura, sicut habetur notitia primorum principiorum.

Ad primum, concessa Majori, nego Minorem; ad cuius probationem, in primis dici potest cum D. Thoma hic art. 1. ad 2. non esse verum quod omnes intelligant per hoc nomen, *Deus*, id quò nihil majus aut melius cogitari potest, nam quidam dixerunt Deum esse corpus, ut Antropomorphitz, Deo membra humana affingentes, & tamen corpus non est id quò nihil melius cogitari potest. Secundò hoc dato, nego Minorem; ad cuius probationem, dicendum est, quod illud quò nihil majus aut melius excogitari potest, importat existentiam in actu signato, sive in apprehensione, non tamen in re, & in actu exercito: ut enim docent Dialectici, in hoc distinguitur nomen à verbo, quod nomina significant solum rationes rerù in actu signato, & ut conceptas à nobis: verba autem illas significant in actu exercito, & per modum actionis, aut exercitii actualis; quando enim v. g. dicitur *amor*, actus amandi solum importatur, & significatur in actu signato, & ut possibilis: quando verò dicitur *amo*, tunc actus amandi importatur ut exercitus, & actu existens: unde in hoc nomine, *Deus*, includitur tantum existentia in actu signato, & ut apprehensa, non tamen in actu exercito, & ut actu posita; sed illa relinquatur probanda per discursum & demonstrationem.

Ad secundum, concessa Antecedenti, quod immeritò negat Molina, nego consequentiam: licet enim cognitio practica supponat speculativam, non tamen necessarium est, quod si cognitio practica sit immediata, etiam speculativa sit talis: hoc enim principium, *Parentes sunt colendi*, est immediatum, licet non cognoscamus immediatè, quinam sint parentes nostri, sed per discursum, vel relationem aliorum. Ita etiam, quamvis non cognoscamus immediatè dari Deum, sed tantum per discursum, & per inspectum creaturarum, nihilominus hæc propositio, *Deus est colendus*, est immediata, & primum principium fidei.

Ad tertium nego sequelam Majoris, ut enim dicemus infra, ad hoc ut non habeat quis ignorantiam invincibilem de existentia Dei, non re-

Tom. I.

quiritur quòd illa sit per se nota, & ante omnem discursum; sed sufficit quòd per aliquem discursum facilem, & ex admirabili ordine, & gubernatione totius universi deductum, possit cognosci Deus. Sicut etiam non datur ignorantia invincibilis de præceptis decalogi, ut de adulterio, homicidio &c. quamvis per discursum sint deducta ex communissimis principiis naturalibus, ut docet D. Thomas 1. 2. quæst. 100. art. 1. & 3.

Ad ultimum dicendum, quòd puer perveniens ad usum rationis, non tenetur se convertere ad Deum, ut cognitum distinctè & in particulari, sed confusè & in alio scilicet sub ratione beatitudinis, vel finis ultimè honesti, nisi fortè in illo primo instanti (quòd non est instans physicum sed morale) tanta deretur ei illuminatio à Deo, quòd etiam eum in particulari, & distinctè cognoscat, ut sæpè contingit in his qui nutriuntur in fide catholica, tunc enim tenetur ad Deum explicitè se convertere, ut ostendemus in Tractatu de peccatis.

Disp.
9. art
ult.

§. IV.

Difficile argumentum solvitur.

Contra ultimam conclusionem objici potest difficile argumentum, quòd sic potest breviter proponi. Objectum fidei non potest esse scitum, ut docet D. Thomas 2. 2. quæst. 1. art. 5. Sed ista propositio, *Deus est*, pertinet ad objectum fidei: Ergo non potest esse scita, nec consequenter demonstrata.

Respondetur cum D. Thoma hic art. 2. ad 1. negando Minorem; nam Deum esse, illum esse unum, & similia, non sunt articuli fidei, sed præambula quædam ad fidem, & ideo per rationem naturalem nota esse possunt; fides enim præsupponit naturalem rationem, sicut gratia naturam; illa tamen per fidem teneri debent ab iis qui non capiunt demonstrationem.

Instabis: Philosophus Christianus acquirendo scientiam & demonstrationem de tali veritate, non amittit fidem circa illam: Ergo talis veritas per se pertinet ad objectum fidei. Consequentia patet, Antecedens probatur dupliciter. Primo, quia si Philosophus Christianus amitteret fidem circa illam veritatem, fieret infidelis: quandoquidem defectus fidei circa unum articulum, reddit simpliciter infidelem, juxta illud Jacobi, *Qui peccat in uno, factus est omnium reus*.

Secundò probatur idem Antecedens: si fidelis acquirendo scientiam de existentia Dei, amitteret fidem de illa, sequeretur quòd post acquisitionem scientiæ, minorem haberet certitudinem de illa veritate, quam antea; & sic quòd acquirendo scientiam, fieret deterioris conditionis: Sed hoc videtur absurdum: Ergo & illud. Sequela Majoris probatur. Certitudo fidei est major certitudine scientiæ: Sed ille ante demonstrationem habebat certitudinem fidei, post illam verò habet tantum certitudinem scientiæ: Ergo minorem certitudinem habet de illa veritate, quam antea; imò rusticus fidelis, illi veritati cum majori firmitate & certitudine assentitur, quam Philosophus Christianus.

Respondeo negando Antecedens: cum enim ab eo qui habet demonstrationem de existentia Dei, hæc veritas, *Deus est*, non sit amplius cognoscibilis sub lumine obscuro divinæ revelationis, sed sub evidenti lumine primorum principiorum, manifestum est in illo non posse remanere,

E 2

nere,

nere fidem circa illam. Ad primam probationem in contrarium, neganda est sequela, illum scilicet Philosophum fieri infidelem: nam ille solum qui amittit fidem alicujus articuli, per formalem dissenfum, sive discredendo, fit infidelis, non autem qui amittit fidem alicujus veritatis naturalis, quæ per accidens tantum ad illam pertinet, acquirendo claram & evidentem illius cognitionem, incompabilem cum fide & revelatione obscura; alioquin beati, & comprehensores, fierent infideles, quando per visionem beatificam amittunt fidem de mysteriis in via obscurè revelatis.

18 Ad secundam probationem, in primis dici potest, quod ille qui acquirit demonstrationem, & scientiam de ista veritate, *Deus est*, minorem quidem habet de illa certitudinem quam antea, non tamen propterea fit deterioris conditionis; quia melius est habere scientiam quam fidem, de illis objectis de quibus potest haberi, & quæ per accidens solum pertinent ad fidem: ut constat in B. Virgine, & in Apostolis, qui licet non haberent fidem, sed cognitionem claram & intuitivam humanitatis Christi, non tamen propterea erant deterioris conditionis quam nos, qui de illa non habemus nisi fidem & cognitionem obscuram. Neque obstat quod certitudo fidei sit major quam scientiæ: illa enim minor certitudo quæ est in scientia, compenatur per evidentiam, quæ non reperitur in fide.

Secundò respondent Bannez, & Medina, quod quamvis Philosophus Christianus non credat per fidem illam veritatem, *Deus est*, ob defectum rationis formalis, & obscuræ revelationis, in eo tamen est certitudo fidei: quia fides & scientia, inquit, sese mutuo juvant, in his in quibus non opponuntur; unde cum non opponantur in certitudine, sese mutuo juvant in illa; & ita certitudo scientiæ in Philosopho Christiano, roboratur & perficitur per certitudinem fidei.

20 Verùm hæc responsio, nisi amplius explicetur, plenè non satisfacit, & potest hoc argumentum efficaciter impugnari. Nullus habens potest influere in objectum, in quo non relucet ejus ratio formalis sub qua; alias ferretur extra proprium specificativum: Sed in hac veritate, *Deus est*, quando est semel cognita per demonstrationem, amplius non relucet ratio formalis fidei, nempe revelatio obscura: Ergo fides non potest tunc influere in eam, certitudinem supernaturalem, & majorè quam scientia nata sit parere.

Ut ergo hæc difficultas penitus evacuetur, dicendum est, quod licet habitus fidei in Philosopho Christiano, non possit per se, & directè se extendere ad illam propositionem, nec proinde directè in eam influere certitudinem supernaturalem: indirectè tamen, & per accidens potest illam attingere, quatenus scilicet illa virtualiter & implicite continetur in aliis propositionibus obscurè revelatis, & per se pertinentibus ad fidem, quales sunt istæ, *Deus est trinus, Deus est incarnatus*. In quibus ista, *Deus est*, virtualiter & implicite continetur, & ita ex certitudine fidei, formaliter terminat, ad has propositiones, per accidens resilire potest in assensum scientificum hujus propositionis, *Deus est*, certitudo quædam supernaturalis, & major quam scientia nata sit facere. Ex quo fit, quod Philosophus Christianus, acquirendo scientiam, non fiat deterioris conditionis quam antea, & quod minorem non

A habeat certitudinem de illa veritate, quam rusticus fidelis. Aliam solutionem dabimus in Tractatu de fide, disp. 1, art. 6.

S. V.

Solvitur aliud argumentum.

Obijcitur etiam contra ultimam conclusionem; per effectus improporcionados non potest aliquid de causa demonstrari: Sed creaturæ sunt effectus Dei improporcionados, cum Deus sit infinitus, & creaturæ finita: Ergo Deum esse, non potest demonstrari per creaturas. Confirmatur primò: omnis demonstratio debet constare ex necessariis: Atqui creaturæ non sunt necessariae, sed contingentes, cum possint esse & non esse: Ergo Deum esse, ex creaturis demonstrari non potest.

Confirmatur secundò: cum effectus sit extrinsecus causæ, per illum non magis videtur existentiam causæ demonstrari posse, quam per extrinsecum testimonium alicujus testificantis, & asserentis illum existere: Sed extrinsecum dicentis testimonium, non potest habere ratione mediæ, quò demonstraret aliquid esse: Ergo neque ex creaturis, quæ sunt effectus Dei, potest ejus existentia demonstrari.

Ad objectionem respondeo cum D. Thoma hic art. 2. & 3. quod per effectus improporcionados, non possumus perfectam habere cognitionem de causa, quantum ad essentiam; tamen per quemcunque effectum, sive proportionatum, sive improporcionados, possumus demonstrare causam esse, licet per illos non possumus perfectè secundum essentiam eam cognoscere. Unde in forma respondeo distinguendo Majorem: per effectus improporcionados, non potest causa demonstrari, quantum ad quid est, concedo: quantum ad an est, nego.

Ad primam confirmationem dicendum, quod licet creaturæ sint contingentes, & possibiles esse, & non esse, dependentia tamen quam habent à Deo in existendo & operando, essentialis est & necessaria: cum omne ens per participationem, essentialiter pendeat in essendo & operando ab ente per essentiam. Unde ex tali dependentia creaturæ à Deo, in existendo & operando, sumitur medium aptissimum & necessarium, ad demonstrandum Deum esse, ut magis constabit quando demonstrationes D. Thomæ exponemus.

Ad secundam confirmationem, nego Majorem: licet enim per extrinsecum dicentis testimonium non possit existentia alicujus causæ demonstrari, bene tamen per effectus ab illa producos, & essentialiter ab ea dependentes. Ratio est primò, quia causa est virtualiter in effectu, cum sit aliquid ipsius. Secundò, quia definitio effectus est quodammodò descriptio causæ, ut constat in hoc syllogismo: *Quicquid respirat, habet pulmones: homo respirat: ergo habet pulmones*. Hoc enim quod est respirare, est veluti descriptio pulmonum, qui sunt organa data ad respirandum. Tertio cum effectus sit aliquid notius causæ, potest illam manifestare, & esse modus sciendi. Extrinsecum verò dicentis testimonium, hæc tria non habet: non continet enim virtualiter rem quam enunciat, neque est aliquid ejus, sed potius ipsius testificantis. Illud etiam non est definitio vel descriptio rei manifestandæ, neque modus sciendi, illam manifestans per

per aliquid notius; sed se habet sicut propositio, quæ simpliciter rem enunciat & affirmat, & ideo evidentiā in attestante non excludit fidem, sicut demonstratio à posteriori, & per effectus, ut dicemus in Tractatu de fide.

Dist. 1. art. 7.

ARTICULUS II.

Expugnatur Atheismus, & existentia Dei, multiplici ratione demonstratur.

25 **Q**uinq; rationes principales elegit D. Thomas hic art. 3. ad probandum Deum esse, & ad destruendum Atheismum, sicut olim David ad debellandum & prosternendum Goliath, elegit tibi quinq; limpidiſſimos lapides de torrete, & misit eos in peram pastoralē, ut dicitur 1. Reg. 17. Prima delimitur ex parte motus, & probat dari aliquid ens immobile, & ab omni mutatione liberum. Secunda ex ratione causæ efficientis, & probat Deum esse primū principium, & primam causam efficientem omnium rerum. Tertia ex ratione contingentis, & necessarii, & demonstrat Deum esse ens necessarium, & à se. Quarta ex diversis gradibus bonitatis & perfectionis, qui in rebus inveniuntur, & ostendit Deum esse primū ac perfectissimum ens. Quinta ex gubernatione rerum, & probat Deum esse primū & supremū hujus universi provisorem & gubernatorem.

26 **H**is quinq; demonstrationibus, ut hic rectè advertit Cajetanus, S. Doctor probat quinq; conditiones, seu attributa divinitatis, quæ non possunt nisi in ente increato reperiri. Ex immobilitate enim probatur attributum immutabilitatis, ex quo deducitur immenſitas, & æternitas. Ex ratione primi efficientis, sumitur ejus omnipotentia circa creaturas. Ex eo quod sit ens à se, & necessarium, sumitur omnis perfectio, bonitas, immaterialitas, & ratio actus purissimi. Ex eo quod sit maximum & primum ens, ejus simplicitas & eminentia demonstrantur, & probatur quod non sit corpus, quod non sit in prædicamento, quod sit suum esse, quod sit infinitus, unus, &c. Ex eo deniq; quod sit primus & supremus mundi gubernator, demonstratur ejus sapientia, providentia, amor, justitia, misericordia, aliaque perfectiones, & attributa, quæ reſolventia gubernatione hujus universi, & sic his quinq; vis includit D. Thomas omnia quæ ad manifestanda Dei attributa possunt conducere.

In hoc ergo articulo has quinq; demonstrationes D. Thomæ exponemus. postea alias subjecimus, ex artificiosa mundi structura, & mirabili compositione hominis; denique ostendemus non posse dari, etiam apud homines barbaros & agrestes, ignorantiam invincibilem de existentia Dei.

S. I.

Exponuntur duæ primæ rationes D. Thomæ.

27 **P**ro intelligentia harum demonstrationum, supponendum est primò, quod subordinatio in causis moventibus & efficientibus, potest esse duplex; una per accidens, & accidentalis: alia per se, & essentialis. Accidentalem vocamus eam quæ est inter causas particulares, quarum una supponit aliam à qua fuit producta in esse, & ista alteram, per quam similiter fuit produ-

A cta, & sic de cæteris. Exemplum rem declarabit: ut pater v.g. generet filium, supponit prius illum à quo productus fuit, & iste alium adhuc priorem, & sic de reliquis: illa ergo subordinatio quam pater dicitur habere ad omnes antecessores suos, in ordine ad productionem filii, dicitur accidentalis. Primo, quia quod una causa particularis producat talem effectum, est omnino præter intentionem illius actionis, per quam fuit in esse producta ab alio agente, ut optime dicit D. Thomas in commentario libri de causis, lectione prima sub finem; & propterea pater producens filium, dicitur ei à quo productus fuit, solum subordinari accidentaliter in tali productione. Secundo, quia pater producens filium, non subordinatur suis antecessoribus in tali productione, tanquam causis actu secum influentibus in effectum, aut tanquam applicantibus virtutem suam ad agendum (quomodo causa particularis, universali subordinatur) sed dicitur solum eis subordinari, in quantum recipit ab eis esse, quod necessariò prius habere debuit, quam posset operari; & sic non in ordine causandi, sed potius in ordine sentiendi, dicitur eis subordinari; & propterea non mirum quod talis subordinatio dicatur accidentalis in ordine ad agendum, quando quidem illa non est in eodem ordine. Subordinatio verò essentialis dicitur illa, quæ est inter causas, quarum una per se & essentialiter, in agendo & movendo dependet ab alio simul influente, & concurrente, vel eam applicante ad agendum: qualis subordinatio reperitur inter causas particulares & universales, v.g. inter terram & solem, & inter creaturas & Deum, ut docet D. Thomas 1. 2. quæst. 109. art. 1.

28 **S**ecundo supponendum est, quod licet posset admitti processus in infinitum, in causis & moventibus per accidens subordinatis, sicut de facto daretur in leonibus generantibus & genitis, si munda fuisset ab æterno quoad successiva; non tamen dari potest in causis & moventibus per se subordinatis, & in causando & movendo, ab actuali superiorum influxu dependentibus: tum quia alias daretur simul infinita actu multitudo agentium, cum non possent actu influere nisi existerent; tum etiam, quia alias nunquam re ipsa produceretur effectus: quia causa proxima à qua debet immediatè produci, nunquam agit, nisi dependenter ab influxu causæ superioris; nec illa, nisi alia superiori influente, si detur, & sic consequenter; ita ut necesse sit influxum omnium causarum superiorum, mediis causis propinquioribus pervenire ad causam proximam, ad hoc ut illa agat: nusquam autem perveniret ad illam, si daretur ibi processus in infinitum; quia infinita illa multitudo causarum non esset pertransibilis: Ergo &c. Videndus est D. Thomas infra quæst. 46. art. 2. ad 7. ubi dicit, *In causis efficientibus impossibile est procedere in infinitum per se: sed per accidens in infinitum procedere in causis agentibus; non reputatur impossibile. Unde non est impossibile quod homo generetur ab homine in infinitum: esset autem impossibile, si generatio hujus hominis dependeret ab homine, & à corpore elementari, & à sole, & sic in infinitum.*

29 **T**ertio supponendum est, quod primus motor omnino immobilis, Deus est. Probatur hæc suppositio: nomine Dei intelligimus id quod nihil majus aut melius excogitari potest: Sed primus

mus motor penitus immobilis, talis est: Ergo A
est Deus. Major constat, Minor probatur. Pri-
mus motor omnino immobilis debet esse actus
purus, quia debet carere omni potentialitate, si-
quidem intantum aliquid est mobile, inquan-
tum est in potentia; unde restat illud quod nullo
modo est mobile, nullo modo esse in potentia,
sed actus purus: illud autem quod est actus
purus, carens omni potentialitate, de necessita-
te omnem perfectionem imaginabilem præha-
bere debet, quia si aliqua perfectio illi deesset,
esset in potentia ad illam: Ergo sequitur pri-
mum motorem penitus immobilem, esse id quod
nihil majus aut melius excogitari potest.

30 Confirmatur: primus motor omnino immo- B
bilis, debet esse ens increatum, necessarium, æ-
ternum, immensum, intelligens, imò & sua in-
tellectio: Ergo debet esse Deus, Consequentia
patet, Antecedens verò probatur quantum ad
singulas partes. Et in primis quod debeat esse in-
creatum, evidens est: si enim esset creatum, esset
mutabile: siquidem omne quod creatum est,
mutabile est, saltem transeundo de non esse ad
esse, & de esse ad non esse. Quod etiam illud sit
necessarium constat: ens enim omnino immo-
bile, & incapax omnis mutationis, non potest al-
liter se habere: Sed quod non potest aliter se ha-
bere, est necessarium: Ergo ens omnino immo-
bile, necessarium est. Item cum immutabilitas
sit ratio à priori eternitatis, ens omnino immo-
bile & immutabile, debet esse æternum. Simili-
ter cum movens & motum debeant esse simul,
etiam suppositaliter, quando movens movet per
internam virtutem (ut infra ostendemus, quan-
do agemus de immanitate) primus motor omni-
nino immobilis, cum sit causa motuum omnium
aliarum rerum, debet suppositaliter esse præsens
omnibus rebus, & consequenter immensus. De-
nique cum primus motor debeat cetera omnia
movere, & dirigere in suos fines, debet illos co-
gnoscere, ac proinde esse intelligens; & cum sit
immobilis, & actus purus, debet esse sua intel-
lectio, alioquin se haberet in potentia ad illam, D
quod repugnat actui puro. Non potest ergo me-
lius & efficacius demonstrari Deum esse, quam
probando dari unum primum motorem omni-
nino immobilem, & qui (ut loquitur Boëtius)
immutus, stabilisque manens, dat cuncta moveri. His
præmissis.

31 Facile intelligitur prima ratio D. Thomæ,
quæ sic potest in forma proponi. Datur unus pri-
mus motor omnino immobilis: Sed ille est
Deus: Ergo datur Deus. Minor constat ex ulti-
ma suppositione: Major autem sic probatur à D.
Thomæ. Omne quod movetur, ab alio movetur:
Sed in moventibus & motis per se subordinatis,
non potest dari processus in infinitum: Ergo de-
veniendum est ad primum movens immobile,
quod à nullo moveatur, & quod immotum ma-
nens, cuncta alia moveat. Minor constat ex ter-
tia suppositione: Major autem, præterquam
quod expressè habetur apud Aristotelem 6. & 8.
Phys. & est commune & tritum axioma, apud
omnes Peripateticos, & veteres Philosophos
receptum, evidente demonstratur à D. Thomæ,
ex natura ipsius motus. Quod enim movetur, est
in potentia ad id quod movetur: quod autem
movet, est in actu; quia movere, est reducere a-
liquid de potentia in actum, id est perducere a-
liquid ut actu habeat id, ad quod est in potentia:
nihil autè reducitur in actum per id quod est in

potentia, sed per id quod est in actu (potentia-
litas enim non habet vim reducendi, sed recipi-
endi) movens ergo debet esse in actu, mobile in
potentia: est autem impossibile quod aliquid sit
simul in actu & potentia, respectu ejusdem, quia
actus & potentia contradictorias rationes im-
portant: quod enim est in potentia ad aliquid,
non habet illud: quod vero est in actu, habet il-
lud, vel aliquid illo eminentius, ratione cujus
non est amplius in potentia, sed in actu: Ergo
impossibile est quod aliquid moveat seipsum, &
& simul sit movens & motum, respectu ejus-
dem, sed quidquid movetur, ab alio debet mo-
veri.

B Nec veritatem hujus principii, hujusque 32
demonstrationis vim & efficaciam enervare, vel
infringere possunt instantiæ quorundam recen-
tiorum, quibus displicet hoc principium à D.
Thomæ assumptum: eò quod illud plurimum
faveat Physicæ præmionem, quam illi rejiciunt.
Unde dicunt. principium illud Aristotelicum.
Omne quod movetur, ab alio movetur, non esse uni-
versaliter verum, nec sufficienter adhuc demon-
stratum: plura enim sunt (inquit) quæ per a-
ctum virtuales videntur sese movere, & redu-
cere ad formalem: ut videre est in viventibus,
quæ agunt, & se movent à principio intrinseco;
C in gravibus & levibus, quæ se movent ad cen-
trum; in aqua calida, quæ restituit se ad pristi-
nam frigiditatem; & in voluntate creata, quæ
cum sit potentia libera, seipsam movet & deter-
minat ad agendum, nec ab aliquo agente move-
tur & determinatur, alioquin ejus libertas & in-
differentia tolleretur.

Verùm hæc instantiæ frivole sunt, & proce- 33
dentes ex falsis principiis, unde ad primam faci-
le respondetur, in viventibus, omnes motus vi-
tales procedere à motu cordis, qui est primum
vivens, & ultimum movens, motum verò cor-
dis esse à generante: non repugnat enim, quod
aliquis motus vitalis procedat & derivetur ab
aliquo extra se, quando motus ille vitalis est pri-
mus & id à quo ceteri inclinantur; qualis est
motus cordis in vita sensitiva, & prima intentio
finis in vita morali & rationali: unde sicut ista
est à Deo, ut specialiter motore: ita & motus cor-
dis à generante, quod cum vitam inchoet, etiam
primum vitam motum inchoare debet. Similiter
motus levium & gravium ad centrum, & recu-
peratio frigiditatis in aqua calida, fiunt virtute
generantis, quod in emanatione passionum
complet generationem suam, & quod, licet in-
terdum non sit immediatè præsens per seipsum,
quando fiunt illi motus, est tamen præsens me-
diatè & virtualiter, ratione naturæ, quæ est ter-
minus primarius generationis, & quæ se habet
E ut medium connectens actionem generantis
cum ipsis passionibus. Sed hæc ad Philosophi-
am spectant.

Ad aliam verò instantiam, quæ est de volun- 34
tate creata, quæ cum sit potentia libera, seipsam
movet & determinat, facile respondetur, quod
voluntati creatæ eo modo competit se movere &
determinare, quo libera est: unde cum non sit
primum, sed secundum liberum, ei non compe-
tit per se primo, & independentè à quocum-
que alio libero, se movere & determinare, sed
secundario tantum, & dependentè à motione,
& determinatione primi liberi, primique deter-
minantis, ut in loco ostendimus. Unde D.
Thomas infra quæst. 105. art. 4. ad 2. & 3. dicit,
Moveri

Moveri ex se, non repugnat ei quod movetur ab alio; quod amplius explicat, & latius expendit quæst. 3. de malo art. 2. ad 4. ubi hæc scribit: *Manifestum est autem, quod cum aliquid movet alterum, non ex hoc ipso quod est movens, ponitur quod sit primum movens; unde non excluditur quin ab altero moveatur, & ab altero habeat similiter hoc ipsum quod movet. Similiter cum aliquid movet seipsum, non excluditur quin ab alio moveatur, quo habet hoc ipsum quod seipsum movet, & sic non repugnat libertati, quod Deus est causa actus liberi arbitrii.*

34 Ad do quod, quamvis daretur, Deum ut motorem particularem, non movere, nec applicare voluntatem ad actus deliberatos; negari tamen non possit, quin ut motor universalis eam moveat, & determinet ad primam volitionem seu intentionem finis, qui est actus indeliberatus: quod sufficit ad verificandum illud principium Aristotelis, *Omne quod movetur, ab alio movetur*: si enim voluntas non movet seipsam ad electionem mediocum, & alios actus deliberatos, nisi ut prius mota, & applicata à Deo, virtualiter saltem & mediata.

35 Eadem demonstrationem eludere conantur Athei, recurrendo ad processum in infinitum, quem dicunt in causis moventibus & motis non esse impossibile, ut constat in scientia D. Thomæ, & aliorum qui docent mundum potuisse esse ab æterno, secundum permanentia & successiva: in tali enim casu evidens est quod daretur processus in infinitum in generationibus leonum vel hominum. Verum huic evasioni Atheorum jam aditum præclusimus, ostendimus enim quod quamvis in causis per accidens subordinatis, possit concipi vel dari processus in infinitum, hoc tamen repugnat in causis per se & essentialiter subordinatis, rationemque disparitatis assignavimus: quia in causis per accidens subordinatis, ultimum movens non debet expectare motum & influxum causarum priorum, nec ab illis moveri, aut applicari ad agendum. v. g. quia leo generans, per se & immediate in sua actione non dependet ab alio à quo est genitus, nec ei per se subordinatur, sed per accidens tantum & mediata, quatenus ab illo recepit naturam & potentiam generativam, non repugnat dari processum in infinitum in generationibus leonum, si mundus fuisset ab æterno productus: in moventibus autem per se subordinatis hoc omnino repugnat, quia in illis ultimum movens non movet nisi motum & applicatum à priori, & istud ab alio, & sic deinceps: unde cum infinitum non sit pertransibile, si in illis daretur processus in infinitum, ultimum movens nunquam moveret; ut constat manifestè exemplo horologii, in quo si essent infinitæ rotæ, & quælibet dependeret in tuo motu ab alia superiori, nec posset moveri nisi dependenter ab illa prius movente; nulla esset quæ posset ultimo moveri, & pulsare horas: quia nunquam posset deveniri ad primam, quæ ceteras omnes moveret, cum infinita illa multitudo rotarum nunquam esset pertransibilis.

36 Secunda demonstratio D. Thomæ sumitur ex ratione causæ efficientis, & potest sic breviter exponi. Prima causa efficiens est Deus: Sed datur una prima causa efficiens: Ergo datur Deus. Major constat, prima enim causa dicitur illa, quæ est in dependens ab omni alia in causando, atque adeo in essendo; cum causare & operari sequatur ipsum esse: nihil autem aliud nomine

A Dei intelligitur, quam aliquod ens, quod est à se, & independens à quocumque alio: Ergo &c. Minor verò probatur: videmus enim in rebus istis inferioribus & sensibilibus, esse ordinem causarum efficientium, nec tamen inveniri, nec possibile esse, quod aliquid sit causa sui ipsius, quia sic esset antequam esset: ut enim aliquid efficiat, debet habere esse, quia quod nihil est, nihil operatur: ut autem efficiatur, debet non esse: quod enim est, non fit, sed factum est, Cum ergo in causis efficientibus, per se subordinatis, non possit dari processus in infinitum (ut jam ostendimus) necesse est ponere aliquam primam causam efficientem. Hæc demonstratio similis est præcedenti, & eodem modo defendenda, ejusque vis & efficacia magis constabit ex dicendis in sequenti, ubi omnia Atheorum effugia confutabimus, eorumque latibulo destruemus.

S. II.

Explicantur alia rationes D. Thomæ.

Tertia ratio D. Thomæ sumitur ex contingenti & necessario, & potest sic proponi. Datur in rerum natura aliquod ens necessarium, de cujus ratione & essentia est quod sit, & existat necessario: Sed tale ens est Deus: Ergo datur Deus. Minor constat: ens enim necessarium, debet esse à se, & improducibile, ac independens, ac proinde Deus: nomine enim Dei, nihil aliud intelligimus. Major verò, in qua solum est difficultas, probatur: si non datur aliquod ens necessarium, & de cujus essentia sit esse & existere, sequitur omnia entia quæ sunt in rerum natura, esse contingentia, & possibile esse & non esse: Sed hoc implicat contradictionem: Ergo in rerum natura debet dari ens aliquod necessarium, de cujus essentia sit actus & necessario existere. Major constat, Minor verò probatur. Si enim omnia entia quæ sunt in rerum natura, essent contingentia, & possibile esse & non esse, nullum planè ens de facto daretur à parte rei: Sed hoc est contra sensum, & manifestam experientiam: Ergo omnia entia quæ sunt in rerum natura, non possunt esse contingentia. Sequela Majoris probatur: illa quæ ex se, & ex sua ratione specifica & essentiali, possibilitatem solum habent ad existendum, non possunt poni in rerum natura, nec reduci de potentia in actum existendi, nisi per ens aliquod necessarium, & cui per se & ex natura sua conveniat existere: Sed contingentia ex se & ex sua ratione specifica essentiali, habent solum possibilitatem ad existendum; definitur enim contingens, quod habet potentiam ad existendum vel non existendum: Ergo si omnia quæ sunt in mundo sint contingentia, & nullum detur ens necessarium, nihil omnino erit in rerum natura, nullumque dabitur ens à parte rei. Minor & consequentia patent, Major autem & ratio probatur & exemplis suaderunt. Illa quæ per se & ex ratione specifica dicunt solum possibilitatem ad aliquem actum vel formam, non possunt illam habere, nec in illum actum reduci, nisi per aliquam causam, quæ vel formaliter, vel eminenter talem actum contineat: sicut quia à se ex natura sua, & ex propriis principiis, est solum in potentia ad lucem, non potest fieri actu lucidus, nisi illuminetur à sole, aut aliquo alio corpore, cui per se & ex propriis princi-

principiis, lux in actu conveniat: similiter quia A
aqua, ex se & ex natura sua, est solum in potentia
ad calorem, non potest fieri actu calida, nisi reci-
piat calorem ab igne, qui est actu & formaliter
calidus: Ergo similiter illa, quae ex sua natu-
ra, & ratione specifica, habent solum possibilita-
tem ad esse (qualia sunt contingencia ut ostendimus)
debent necessario reduci ad actum existendi, per ens
aliquod necessarium, & quod habeat ex se & ex
sua natura existere.

38 Confirmatur: quotiescumque aliquid per
participationem, & per accidens alicui convenit,
debet hoc illi convenire per illud cui per se
& per essentiam talis ratio convenit; quia se-
cundum commune axioma, quod est tale per
participationem, debet esse tale per id quod est B
tale per essentiam: Sed esse convenit solum per
accidens, & per participationem, rebus contin-
gentibus, ut constat: Ergo debet hoc illi conve-
nire per aliquid aliud, cui per se & per essentiam
existere conveniat, ac proinde quod sit ens a se
& necessarium.

39 Respondent primò Athei: non esse necesse
recurere ad aliquod ens cui necessario existere
conveniat, ad hoc ut contingencia existant: quia
licet existere, solum contingenter & accidentaliter
conveniat contingenti, posito tamen quod
existat, poterit communicare esse alteri contin-
genti: sicut licet calor accidentaliter solum a-
qua conveniat, tamen eo ipso quod sit calida,
potest aliud corpus calefacere.

Sed contra: sicut aqua non posset esse actu
calida, aut calefacere, nisi daretur aliquod ens,
cui per se & necessario calor conveniret, & a
quo primò talis qualitas oriretur, & mediata vel
immediate in aquam diffunderetur: ita non pos-
set etiam contingens, esse actu existens, nec fa-
cere quod aliquid actu existeret, nisi eandem es-
se quod participat, refunderetur in aliquod
principium, cui per se, necessario, & ex sua natu-
ra, existere conveniat.

Confirmatur & magis declaratur haec ratio,
eodem exemplo aquae. Sicut enim aqua calida,
alium calorem producat, non cessatur esse
principium radicale, & principale illius caloris
quem communicat & diffundit in aliud subje- D
ctum, quia illa non habet calefacere ex propriis,
nec per aliquam formam sibi intrinsecam, & ex
propriis principiis convenientem; sed talis ca-
lor immediate reducitur in substantiam ignis, tan-
quam in ejus principium radicale & principa-
le. Ita similiter, existentia alicujus effectus con-
tingentis, ab aliqua causa etiam contingenti
producti, debet necessario reduci in aliud prin-
cipium radicale & principale, quam in illam
causam contingentem: quia etiam esse seu exi-
stere, non est in ea tanquam in principio radica-
li & principali, sed est illi mere accidentale, &
prorsus ab intrinseco illi conveniens.

40 Respondent secundò Athei: quodlibet con-
tingens in particulari, de possibilitate ad actum
existendi redactum esse, per aliud individuum
quod erat existens, & istud per illud quod erat si-
militer existens, non tamen tota illorum colle-
ctio, cum sit infinita, & cum in infinita multitu-
dine non valeat illatio a singulis ad omnia; pos-
sitis enim infinitis v.g. caelorum circulationibus
in futurum, post quaecumque foret alia, non
post omnes; & positis infinitis generationibus
ab aeterno, ante quamcumque foret alia, non ante
omnem. Similiter dicunt, quodlibet contingens

in particulari esse ab alio productum, non au-
tem omnia simul & collectivè sumpta.

41 Haec responsio est praecipuum effugium, seu
latibulum Atheorum, quare efficaciter confu-
tanda est, ut ex ejus impugnatione veritas exi-
stentiae Dei, & vis ac efficacia rationis jam expo-
sita, magis elucescat. Et in primis illa supponit
processum in infinitum, in causis etiam per se sub-
ordinatis, esse possibilem, quae tamen supra ostē-
dimus manifestè repugnare. Item illa temerè &
sine fundamento ponit a parte ante, infinitam
multitudinem entium, & causarum, vel effe-
ctuum. Praeterea evidenti ratione confutari po-
test: quamvis enim in multitudine infinita non
valeat consequentia a singulis ad totum, in pra-
dicatis sumptis a quantitate continua vel discre-
ta, aut illi affinis, ut constat in exemplis addu-
ctis: secus tamen in omnibus aliis; praesertim si
illa sint quidamativa & essentialia. At impoten-
tia essendi a seipso, seu indigentia recipiendi esse
ab alio, in re contingenti, non est praedicatum
quantitatis continua vel discretæ, nec illi affine,
sed est praedicatum essentialiale, conveniens illi ab-
solutè & ex limitatione, & imperfectione suae
essentiae, quae non est illi sufficiens fundamentum
essendi: Ergo illa convenire debet, non solum
singulis contingentibus distributivè sumptis,
sed etià toti eorum collectioni, & bona esse illa-
tio: quodlibet contingens sigillatim, & in parti-
culari, indiget recipere esse ab alio: Ergo & om-
nia collectivè sumpta. Minor & consequentia
patent: Major autem probatur primò inductione
aliorum attributorum essentialium, & ab-
strahentium a quantitate. Quia enim v.g. singu-
li homines sunt rationales & risibiles, verum est
dicere, totam illorum multitudinem & colle-
ctionem, quamvis infinita poneretur, esse simi-
liter rationalem & risibilem. Et si singuli equi es-
sent albi, verum esset dicere totam illorum mul-
titudinem esse albam: id quod non alia de causa, nisi
quia collectio nihil addit singularibus, quod
impediat ne praedicata illa, etià multitudini toti
conveniant. Secundò probatur eadem Major
ratione a priori: quia collectio omnium particu-
larium, nihil aliud addit supra quodlibet parti-
culare in illa inclusum, nisi quantitatem aliqua,
permanentem vel successivam, continuam vel
discretam: cum igitur omnium collectio nullam
aliam rationem differat a singulis, nisi penes majorem
aut minorem quantitatem, quam addit supra
illa, hinc fit ut in his tantum praedicatis quae
quantitatem aliquo modo important, non liceat
arguere a singulis ad omnia, & a distribu-
tivo ad collectivum: omnino autè liceat in reli-
quis praedicatis, quae conveniunt rebus secundum
se, & quae nullò modo quantitatem important.

42 Confirmatur & magis illustratur hic discursus,
variis exemplis aptissimis. Sicut enim si da-
rentur aëres infiniti, quorum unus alterum illu-
minaret usque in infinitum, omnes illi lumen & il-
luminacione suam refunderent in solè, vel in ali-
quod aliud luminare, cui per se lux conveniret,
& a quo lucem & illuminacionem per se recipe-
rent: quia scilicet aëri solum convenit per se &
ex essentia sua, habere potentiam ad lucem & ad
illuminacionem. Itè sicut ex multiplicatione v.g.
lapidum infinitorum non ideo poneretur quod
tota illorum collectio exigeret motum sursum,
aut circularem, quia singuli qui ponuntur, ca-
rent principiis ad motum illum inclinantibus.
Ita similiter, quia cuilibet enti contingenti, con-
venit

venit solū ex ratione sua specifica, habere potentiam ad essendum: ideo quantumcumque concedamus dari processum in infinitum, in individuū sibi invicem succedentibus, & se invicem successivē producentibus, nihilominus tamē deberent omnia illa, sive collectivē, sive distributivē sumpta, reduci de potentia in actum existendi, per aliquod ens necessarium, & cui per se & ex sua natura conveniat existere. Sicut enim infinitas illa lapidum, nec ad exigentiam alterius motus, quam illius quō tendunt ad centrum, & ad locum deorsum: ita infinitas illa entis de se contingētis & potentialis, non potest elevari totam illorum congeriem & collectionem, ad hoc ut sibi sit radix sufficiens existendi, vel ut se extrahat a potentialitate, ad actum existendi, sine influxu, & concursu alicujus entis necessarii, & de existentis. Quomodo ergo manifestē repugnat, lapides finitos non habere quidem vim movendi se sursum, & ideo egere extrinseco motore, secus autem si ponantur infiniti; aut lampades finitō numero extinguitas, non habere vim se accendendi, ideoque egere igne extrinseco, secus autem si ponantur in numero infinito. Ita evidenter implicat, quod entia contingentia finita, sigillatim, ac distributivē sumpta, non possint se reducere ad actum essendi, bene tamen si sint infinita, & si sumatur tota eorum collectio. Quasi verō multiplicatio indigentium tollat indigentiam, & non potius eam auget, magisque extendat.

43. Confirmatur amplius: cum omne accidens à subjecto per se dependeat, omnis intellectio ab intellectu, omnis generatio à materia, & quilibet dies ab emanatione Solis: quamvis fingatur collectio infinita accidentium, & intellectio, aut processus in infinitum generationum, & dierum: illa infinitas nō eximit magis collectionem quam singularia, à suis causis per se. Et si Athei non possunt absolvere generationes à dependentia à materia prima, quam idcirco eternam fingunt: multo minus possunt illas absolvere ab uno primo efficiente, improducto: quia tale efficiens, magis est necessarium entibus contingentibus, quam materia generationi: cum illa prima causa efficiens, materiam producere possit: materia autem prima, cum sit in finem omnium entium, & propē nihil, non possit obire munus hujus primæ causæ efficientis. Et certè in hoc apparet mira stupiditas & dementia Atheorum, quod concedant dari materiam primam, omnino improductam, & ab æterno existentem, & negent dari primam, aliquam causam efficientem, ac improductam, quæ sit causa rerum omnium contingentium.

44. Quarta demonstratio desumitur ex variis gradibus bonitatis & perfectionis, qui in rebus inveniuntur: videmus enim in hoc mundo aliqua entia esse magis vel minus bona & perfecta alia; unde cum magis vel minus dicantur de diversis, secundum quod appropinquāt ad aliquid, quod est maxime tale: sicut magis calidum, est illud quod magis appropinquat maxime calido, debet dari in rerum natura aliquod ens optimum, perfectissimum, & nobilissimum, quod Deum nominamus, quod sit causa cæterorum: illud enim quod est maxime tale in aliquo genere, est causa cæterorum quæ sunt illius generis: sicut maxime calidum, ut ignis, est causa omnium calidorum. Videndus est Caietanushic, ubi notat, quod ut

Tom. I.

A verificetur illud axioma, tres conditiones requiruntur. Prima est, ut illud quod dicitur maxime tale, non solū sit nobilius & perfectius, sed etiam majus: id est quod supponat in illo genere dari aliquam graduationem, secundum magis & minus, & quod ex ejus participatione, aliquid dicatur magis vel minus tale. Defectū cujus conditionis homo, licet sit perfectissimus inter animalia, non est tamen causa cæterorum: eo quod ratio animalis consistat in indivisibili, nec magis & minus participetur ab inferioribus. Secunda conditio est, quod esse causam, non sumatur solū uno modo, scilicet effectivē, sed etiam formaliter, vel idealiter, & in summa, quidquid participatione sui causare potest: sicut albedo est causa colorum mediocriū, qui aliquid de illa participant, & magis vel minus ad illam accedunt. Tertia conditio est, ut illud maxime tale sit causa cæterorum, in eo præcisè in quo maxime tale est, & non secundum aliam rationem: sicut maxime calidum, est causa cæterorum, in ratione calidi præcisè, & non quoad alia; & sic Deus, qui est maxime tale in ratione entis & boni, est causa omnium in ratione essendi, & tantus perfectionis & bonitatis quæ reperitur in rebus creatis.

Quinta demonstratio D. Thomæ sumitur ex gubernatione rerum, & ex necessitate unius supremi provisoris, & gubernatoris, qui singulas creaturas in suos fines ordinet ac dirigat: videmus enim, ea quæ cognitione caret, operari propter finem, quia semper aut frequentius eodem modo operantur, & fines suos per debita media consequuntur: unde cum ea quæ cognitione carent, non possint finem intendere quem nō cognoscunt, nisi à causa cognoscente dirigantur (sicut sagitta non potest scopum attingere, nisi dirigatur à sagitante) evidens est in hoc mundo dari sapientissimum quemdam gubernatorem, & supremam aliquam intelligentiam, in eorum fines omnia dirigentem, quam Deum appellamus.

Neque valet communis responsio Atheorum, qui dicunt actiones illas, seu effectus determinatos causarum naturalium, non procedere à directione alicujus supremæ intelligentiæ, sed à necessitate naturæ, & inclinatione materiæ. Exempli causâ, terram tendere ad centrum, propter suam gravitatem, ignem producere calorem, & generare sibi simile, per suam virtutem innatam, & ex aliquo pondere & inclinatione propriæ naturæ. Non valet, inquam, hæc responsio; licet enim res naturales habeant inclinationem & proportionem ad suos fines naturales, hoc tamen non excludit necessitatem intelligentiæ dirigentis, sed potius illam requirit; ut manifestè apparet exemplo artefactorum, quæ licet habeant proportionem ad suos fines, v. g. cithara ad melodiam, domus ad inhabitationem; hoc tamen non habent absque directione intelligentiæ, partes eorum disponentis, & accommodantis ad prædictos fines. Et certè, si ne minima quidem res artificialis, absque directione rationis constare possit: quantum dementia est, huic ordini rerum naturalium, negare talem directionem cum agentia naturalia, in infinitum totam artis solertiam superent?

Confirmari potest hoc argumentum, magisque impugnari hæc responsio Atheorum, ex eo quod res universi, propriæ interdum inclinationis oblitæ, in eo statu constituuntur, qui conformior est bono universi, quam propriæ inclinationi. Quod evidens argumentum est, eas non agere

agere nec tendere in suos fines, ex solo pondere & inclinatione naturæ, ut volunt Athei, sed ex directione, & motione supræmæ cuiusdam intelligentiæ. Consequentia patet, Antecedens inductione probatur. Terra enim cum petat ex propria natura subesse aquis, utpote gravissimum omnium elementorum: ferè tamen mediâ sui parte eminet, propter commodum & habitationem hominum. Et cum eadem petat figuram sphericam, ad bonum tamen generis humani, erigitur in montes, deprimitur in valles, & in planities explicatur. Similiter etiam cum aqua, ex propria natura petat supernatare terræ, & illam totam cooperire, nihilominus in commodâ hominum habitationem, remanet in sinu terræ excavato, & fines ac terminos sibi constitutos, nunquam prætergreditur, juxta illud Job 38. *Mare usque huc venies, & non procedes amplius, & hic confringes tumentes fluctus tuos.* In cælis similiter multa videmus præter inclinationem propriam, ad bonum tamen universi necessaria, ut motus perpetuos, & tam difformes: neque enim illi possunt esse à propria inclinatione, quia motus sit naturaliter a quiete assuequendam, agitatio autem cælorum est perpetua, & sine ulla quiete. Item motus naturaliter est ad acquirendum novum situm: at sol & sidera, cum moveantur circulariter, perpetuò redeunt ad eundem situm. Demque fingi non potest, ab inclinatione rei corporeæ, quæ simplex est & uniformis, procedere motus tam varios & tam difformes, & nihilominus tam æquales, & constantes, quales sunt motus cælorum.

DIGRESSIO BREVIS.

In qua existentiâ Dei, ex magno & parvo mundo, id est ex artificiosa mundi structura, & mirabili hominis compositione demonstratur.

48. **S**apienter dixit Trifnegistus, mundum hunc esse librum divinitate plenum, & speculum divinum, in quo divini esse splendidissima fulgerimago: quor enim videntur in mundo creaturæ, tot sunt divinitatis vestigia, vel imagines, & tot divini gloriæ præcones eximii. *Cæsi enim* (ut dicit Propheta) *enarrant gloriam Dei, vocemque* (ut ait Chrysostomus) *in bâ clariorem emittunt.* Elementa muta, Deum esse testantur, suâque ingenti magnitudine, situ, figurâ, pulchritudine, &c. supræmi Numinis gloriâ celebrant, Mare terribili undarum stridentium sonitu, eius insonat majestatem. Terra quoque benedicit Deum, eiusque existentiam apertissimè demonstrat. Sol præclarissimè est divinitatis præco. Stella elegantissimè ejus encomiales, ac veluti cælorum linguæ, quibus enarrant gloriâ Dei. Habent & linguas suas arbores, plantæ, flores, fontes, & flumina, quibus suo modò Deum esse testantur. Omnia denique quæ sunt in mundo vocalia sunt, ut dicit Augustinus, & supræmi Numinis existentiam altè prædicant & extollunt, ac unâ voce in laudem Creatoris inelamant, ipse fecit nos & non ipsi nos. Unde D. Prosper de vocatione gentium cap. 1. *Aperte sacras scripturas in testimonium Domino deservivit orbis terrarum, & innarrabilis cælorum pulchritudo, per quam hominibus quadam tabula præbebantur, ut veluti in paginis elementorum, & in voluminibus tempo-*

rum, communis & publicæ divinæ institutionis doctrina legeretur. Hinc SS. Patres & Theologi, ex magno & parvo mundo id est ex artificiosa mundi structura, & mirabili hominis compositione, plurima & certissima defumunt divinitatis argumenta, quæ breviter hic colligemus, & claritatis gratiâ, ad septè vel octo capita reducemus.

Primum sumitur, ex ipsa materia prima, quæ licet sit omnium essentia infima, & imperfectissima, ac prope nihil, certa tamen & evidentiâ nobis præbet divinitatis argumenta. Cum enim illa non sit propter se, sed propter formas, & composita naturalia, atque in genere substantiæ imperfectissima, omnibus mutationibus subjecta, omnibus causis naturalibus serviens, à seipso, atque iniformis, suamque naturalem perfectionem ab aliis mendicans; non potest esse à se ipsa, & ab omni alia causa independens, ut fingunt Athei: est enim contra rationem, & sensum communem, supræmam perfectionem, qualis est necessitas essendi à se, materia primæ adscribere, eamque denegare supræmæ intelligentiæ, quæ sit causa efficiens omnium rerum. Cur enim poruit ens imperfectius esse ex necessitate essendi, perfectius autem non potuit? Certè in hoc (ut supra annotavimus) apparet mira stupiditas & dementia Atheorum, qui materiam primam fingunt æternam, & à se existentem, & negant dari primum aliquod efficiens, & à se ac necessariò existens, quod sit causa cæterorum.

Item si materia prima esset à se, non esset determinata ad eam quantitatem, quam nunc habet, sed esset quanta esse posset: & cum ex se nullam habeat formam determinatam, sed sit indifferens ad omnes; si nulla esset prima causa efficiens, à qua ad hanc potius quam ad illam determinaretur, vel omnes haberet, vel nullam.

Præterea quando datur unum extremorum, debet etiam dari & alter. Ergo si in rebus invenitur aliquid quod est potentia tantum, ut materia prima & aliquid quod est actus & potentia simul, ut res cæteræ: debet etiam dari aliquid, quod sit actus tantum, ut Deus, qui est actus purus, & infinitus in sua actualitate, sicut materia est infinita in sua potentialitate, ut discurret S. Thomas i. contra Gentes cap. 43. ratione 3.

Denique, cum materia prima sit primum subjectum, non potest fieri ex alio præsupposito subjecto, sed solum ex nihilo, atque aded per creationem: causa autem quæ agit per creationem, debet habere infinitam virtutem & potentiam, quæ soli Deo potest competere. Ut enim discurret idem S. Doctor i. p. quæst. 45. art. 5. ad 3. tantò virtus agendi debet esse fortior & intensior, quantò magis distat terminus à quo, à termino ad quem qui producit: unde cum inter nihil & ens, qui sunt termini creationis, sit infinita distantia, ad educendum aliquid ex nihilo, & ex nullo præsupposito subjecto, virtus infinita requiritur.

Secundum argumentum sumitur ex situ ac dispositione elementorum, & præcipuè terræ & aquæ: ut enim supra annotavimus, terra naturaliter deberet esse sub aqua, tanquam illâ gravior, & non deberet unum cum illa globum efficere, neque habere montes & sinus, sed esse perfectè rotunda, & aquis circumquaque operata: qualis fuit initio mundi, priusquam Deus formaret mare, & aquas reluti in utro congregaret, ut loquitur Propheta. Cum enim terra sit gravior aquâ, & quæcumque corpora gravia æqualiter tendant.

tendant ad mundi centrum, eoque magis & propinquius ad illud accedere nitantur, quò plus habent gravitatis, deberet terra quæ gravior est, secundum omnes sui partes, undique ad centrum propius accedere, & aquis sphaericè circumfusis, tota subjacere: cujus contrarium in magnum hominum & animalium commodum factum esse videmus. Cum ergo hic situs, & dispositio terræ & maris sit præternaturalis, & contra utriusque elementi naturalem inclinationem; à nulla causa naturali & necessaria esse potuit; sed solù ab aliqua supra intelligentia, huius mundi gubernatrice, & hominum atq; animalium curam gerente.

¶ Tercium argumentum petitur ex motibus corporum cælestium: ut enim rectè arguatur Ledius in libro de providentia numinis, num. 16. & sequentibus: motus ille cælorum vel astrorum, tam velox, & tam multiplex, tam varius & tam difformis, & tam accommodatus bono & commodo rerum sublanarium, evidenter ostendit, ipsos non esse à se, sed ab aliqua supra intelligentia mundi rectrice: nam quòd hic motus non oriatur à naturali siderum vel cælorum inclinatione, manifestum videtur: cum ea quæ ex natura inclinatione moventur, tendant ad aliquem terminum in quo quiescant & conserventur, ut videmus in sublanaribus: nulla siquidem res habet inclinationem ad motum, ut sine fine moveatur, & nunquam ad terminum pertingat quia motus est quid imperfectum, utpote via ad terminum. Item naturalis inclinatio ad motum, est propter bonum subiecti, nimirum ut illud suam perfectionem assequatur, & conservetur: at motus corporum cælestium, nihi perfectionis ipsis affert, sed solùm utilis est rebus inferioribus; dum astrorum vim & influentias, per totam orbem distribuit, & omnia facit crescere, vegetare, & conservare: unde sequitur illum non posse esse nisi ab aliqua supra intelligentia, quæ motum hunc instituerit, & tali modo, tam vario, tam mirabili, & ad finem apposito, illum temperaverit. Quare eleganter Minutius Felix in Octavio: *Quid potest esse tam apertum, tam confesum, tamque perspicuum, cum oculis in cælum sustuleris, & quæ sunt infra circa quæ sustuleris, quam esse aliquod numen præstantissime mentis, quo omnis natura inspiratur, moveatur, alatur, gubernetur.*

¶ Confirmatur: quod habet causam finalem ad quam ordinatur, habet etiam efficientem à qua ordinatur: cum idem sit ordo efficientium & finium, & finis non agat, nisi movendo causam efficientem, nihilque sit à se ut alteri serviat, sed ut seipso fruatur: Ergo si motus corporum cælestium non sit propter se, sed propter aliud, scilicet propter bonum & conservationem universi, non est etiam à se, sed ab alio, & ab aliqua supra intelligentia, mundi gubernatrice & moderatrice. Et idem dicendum est de elementis, cum illa non sint propter se, sed propter aliud, nimirum ut sint partes mundi, præbeantq; materiam corporibus mixtis, & sui permixtione & permutatione, generationi illorum inserviant.

¶ Quartum argumentum sumitur ex immensa & portentosa cælorum ac elementorum magnitudine, quæ demonstrat autorem mundi esse maximum, & potentiam ejus infinitam, quæ potuerit tam vastas moles producere: & cum talis magnitudo sit finita, nec repugnet ex natura rei, talia corpora esse maiora vel minorâ, hinc colligitur, supremum esse artificem & moderatorem, qui cum posset majorem, & maiorem in infinitum

Tom. I.

A tum molem fabricare, elegit liberè illam, ex qua sufficienter cognoscitur eius potentia: lumine enim naturali notum est, recurrendum esse ad causam liberam, quando necessaria non sufficit. Unde merito Cæli dicuntur esse quasi liber quidam apertus, in quo divinæ potentie magnitudo legitur, juxta illud Isaie 34. *Complicabuntur sicut liber cæli, & secundum illud Psalmi 103. Extendens cælum sicut pellem:* quibus verbis alludit Propheta ad morem antiquorum, qui ex pellibus olim libros conficiebant: sicut ergo libri res gestas narrant, ita & Cæli enarrant gloriam Dei, ut dicit idem Propheta. Quæ verba expendens Chrysostomus Homil. 9. ad populum, sic loquitur. *Quomodo (inquit) enarrant gloriam Dei, dic mihi: vocem non habent, os non possident, illis non est lingua, quomodo igitur narrant? per ipsum aspectum. Cùm enim vides pulchritudinem, magnitudinem, celsitudinem, firmam formam, per tantum corpus permeare, tanquam vocem audiens, & ad aspectum discens, adoras eum qui tam pulchrum & admirabile corpus creavit. Tacet cælum, sed ipsius aspectus, vocem tubæ clariorem emittit, per oculos non per aures nos docens, &c.* Videndus est etiam Cicero libro 2. de natura Deorum, ubi eleganter idem argumentum profequitur.

¶ Quintum argumentum petitur ex mirabili pulchritudine, ordine, dispositione, ornatu, & regimine huius universi, & tangitur à D. Augustino lib. 10. Conf. & 11. de Civit. cap. 4. *Mundus, inquit, iste ordinatissima sua nobilitate, & mobilitate, & visibilium omnium pulcherrima specie, quodammodo tacitus, & factum se esse, & non nisi à Deo ineffabiliter pulchro, fieri se potuisse proclamat. Quam cogitationem magis explicat Philo Judæus lib. 4. de Monarchia, his verbis. Si quis in civitatem veniat legibus optimis constitutam, quid aliud suspicabitur, nisi regi ab optimis magistratibus? Quamobrem qui in magnam introierit civitatem, mundum videlicet, ibique contenti placus fuerit aeris temperiem, antiharum tempestatum conversiones, deinde Solem & Lunam, dies noctisque moderatrices, & cæterorum errantiam, fixorumque siderum, & cæli totius in orbem agitationem, & choreas, nonne verisimiliter, aut potius necessario, de patre, & conditore, nec non rectore cogitabit?*

¶ Eodem argumento utitur Nazianzenus orat. 34. & adducit exemplum citharæ, cujus concentam suavem cum audimus, non dubitamus eam pulsari à perito artifice. Ita similiter, cum suavisimum partium mundi concentum in suis motibus contemplamur, dubitare non debemus, peritum artificem, scilicet Deum, hæc omnia componere, & in concordiam adducere, illumque esse supremum mundi rectorem & conditorem. Sane si mundus iste corporeus, tantâ partium multitudine & varietate, tamq; aptâ dispositione omnium mirabilis, & concursu fortuito à motorum factus est, ut olim sominarunt Democritus, & Epicurus: cui non simili modo sunt regia palatia, ex lignorum & lapidum fortuitâ congeritè? Vel, ut ait Tullius lib. 2. de natura Deorum, cur Annales Ennii, & Homerii poemata, non sunt similiter ex concursu fortuito characterum, casu & sine ordine in terram decidentium, vel tabula picta, elegantissimè, ex fortuito colorum in eas delapsu? & alia huiusmodi, in quibus longè minis elucet artificii & ingenii industria. Unde Trismegistus in Pinandro cap. 5. *Cum statuam absque fabro & pictore fieri, nul-*

F 2

lus

lus asserere audeat: miram hujus mundi constitutionem sine conditore constituisse putabimus?

Demum, ut dicitur Chryostomus homilia 6. & 10. ad populum: si ne tabula quidem artificiosè picta, sine consilio fiat, nec domus ampla, nec respublica, imò nec casula pastoritia, sine alicujus providentiâ diu stet; nec navigium inter procellas, ne diem quidem unum, cursum tenere possit ad portum, sine gubernatore: multò minus mundus iste, ex tot rebus, & variis, & inter se contrariis compositus, poterit stare sine aliquo rectore. Cui etiam concinit Lactantius lib. 2. cap. 3. his verbis: *Quis nisi totaliter cæcus, & ratione privatus, hanc vastissimam molem, tot calis, tot elementis, totque aliis corporibus compositam, ab aliquo præstantissimo, & divino opifice constructam non judicet? qui terram stabili firmitate suspendit, qui calum distinguit astris fulgentibus, qui solem rebus humanis clarissimum, ac singulare lumen in argumentum sue unice majestatis accendit: terris autem maria circumfudit, flumina sempiternò lapsu fluere præcepit.*

Institit & extendi campos, subsidere vales:

Fronde tegi sylvas, lapidosos surgere montes.

55. Sextum argumentum petitur ex conflictu perpetuo elementorum, inter se, ob varias qualitates quibus constant, dissidentium: quonon obstante conservantur, & durant in omnem temporum longitudinem: quod argumentum fusiè prosequitur Athanasius in libro contra Gentes, & potest sic breviter proponi. Non posset ordo universi, in tanta partium diversitate, imò pugna continuâ, perpetuus esse, nisi aliqua intelligentia, summò consilio, & sapientiâ, confuleret illi perpetuitati. Sed intelligentia, consilio & arte prospiciens incolumitati mundi, ut suo operi, est Deus: Ergo ipsum existere, nemo sanæ mentis negare potest. Major constat experientiâ, & ratione: ubicumque enim est discordia partium, & nullus qui contineat & dominetur, non diu manet in ea confusione, totum incolume. Exemplum affert Athanasius, libro citato, civitatis in qua cives essent diversarum partium studiis inter se pugnantibus; & quidem multi potentes, plures imbecilles, plurimi divites, & multi egeni, &c. si quis in ea civitate, videat nihilominus conservari unicuique æqualitatem juris, non dubitabit esse principem & magistratum, qui omnes in officio contineat: sic ex universi incolumitate, perseverante in tanta rerum discordia, ac perpetuo elementorum conflictu, necesse est intelligi, esse principem & moderatorem, qui huic perpetuitati & incolumitati prospiciat.

56. Septimum argumentum sumitur ex homine, qui Microcosmos, seu parvus mundus appellatur; & qui cum componatur ex corpore & anima, plura etiam ex consideratione utriusque partis, argumenta divinitatis suppeditat; unde Trismegistus in libro, *quod Deus invisibilis*, impietatem, cæcitateque vocat, ex hominis fabrica, non agnoscere Deum. In primis enim si humani corporis fabricam attentè consideremus, tot tamque stupenda, & admiranda in eo opere occurrunt, ut sit impossibile excogitare quidquam melius aut sapientius ordinatum. Nam in eo, ut ait Galenus, sunt ossa ducenta viginti quatuor, quæ singula habent officia supra quadraginta: musculi plusquam sexcenti, qui singuli officia habent decem: nervi, arteriæ, & venæ planè innumerabiles, in minutissima capillamenta

Lib. de format. suis.

A tandem desinentes: singulorum membrorum tam exquisita proportio ad suos fines, ut circa solum oculum fieri possint plusquam ducentæ reflexiones, circum situm, mensuram, figuram, tunicas, musculos, nervos, palpebras, cilia, supercilia, & similia, quæ totidem sunt artis divinæ miracula. Unde idem Galenus urgens illud argumentum contra Epicureos, offert illis totanos quot voluerint, ad cogitandum quid potuerit in quocumque ossiculo in melius immutari, & sed demonstraturum pollicetur, graviores de se & us incurrere, si quidquam immutetur; nihilque potuisse melius aut sapientius ad suum finem ordinari, ut etiam eleganter demonstrant Laurentius, & Riolanus, in libris quos de anatome humani corporis conscripserunt. Cum ergo tam præclarum opus, & tam mirabilis fabrica humani corporis, attribui non possit aut humanæ solertiæ, aut virtuti feminis, quod est generationis instrumentum; ad sapientiam extrinsecam, nimirum divinam, & ad supremam intelligentiam, virtutem illam seminis dirigentem, necessariò recurrendum est. Quò argumentò olim utebatur septem Machabæorum mater, lib. 2. Machab. cap. 7. filios ita compellans. *Nescio qualiter in utero meo apparuisti, neque enim ego spiritum & animam dedi vobis, & vitam, & singulorum membra non ego ipsa compegi, sed mundi creator, &c.*

B Ex ipsâ etiam animâ rationali plura argumenta erui possunt, quibus supremi numinis existentia demonstratur: licet enim ejus immortalitas, aut spiritualitas non admitteretur, illius tamen prope infinita capacitas, Deum auctorem arguret: anima enim est incomprehensibilis capacitatis, sive sagacitatem intellectus, sive amplitudinem & tenacitatem memoriæ, sive ejus libertatem, sive dominationem universi; sive vires ejus naturales ad concoquendum, distribuendum, & assimilandum alimentum consideremus. Item in ipsa anima relucet viva quedam divinitatis imago: sicut enim Deus est immortalis, ita & anima incorruptibilis: sicut Deus ubique est, totus in mundo, totus in singulis ejus partibus, ita anima tota est in corpore, totaque in singulis ejus membris: sicut Deus omnia prospicit, ita anima libera est, & diffusis cogitationibus atque consiliis, huc atque illuc vagatur. Omitto desiderium beatitudinis, quod animâ humanâ naturaliter inditum est, quodque certissimum est, & invictissimum divinitatis argumentum, juxta illud Augustini, *Fecisti nos Domine ad te, inquietum est cor nostrum, donec requiescat in te.*

Denique in ejusdem veritatis confirmationem adduci potest, quod homines in repentinis periculis, ubi se humano auxiliò conspiciunt destitutos, naturali quodam instinctu, ad superiora se convertunt, & supremi numinis auxilium invocant; & ut loquitur Tertullianus in libro de testimonio animæ, *Non ad Capitolium, sed ad Cælum respiciunt.* Ex quo manifestè constat, naturaliter nobis inditam esse Dei cognitionem: unde idem Author ibidem vocat hoc argumentum, *Testimonium animæ naturaliter Christiana.*

Qui plures cupit demonstrationes de existentia Dei, consulat tomum primum Theologi Ecclesiastici, editum à P. Hyacintho Chalvet, ordinis Prædicatorum, ubi audire, & eleganti stilo, exponit triginta octo Physicas demonstrationes, & viginti duas morales, quibus supremi numinis existentia ostenditur.

ARTICULUS III.

An Deus possit invincibiliter ignorari

§. I.

Quibusdam præmissis difficultas resolvitur.

59. Notandum primò, duplicem solere à Theologis distingui ignorantiam: prima dicitur vincibilis, quæ scilicet adhibitâ morali diligentia, vinci & superari potest: altera vocatur invincibilis, quia nullò studio, vel diligentia vinci aut superari potest. Prima censetur voluntaria, saltem indirectè, ac proinde culpabilis, juxta illud Prophetæ, *Noluit intelligere ut bene ageret*: secunda verò est involuntaria, & excusat à peccato, ut in dissertatione Theologica de probabilitate (quam ad calcem Tractatus de moralitate actuum humanorum subiiciemus) contra Vendrochium, aliosque recentiores, ostendimus.

Notandum secundò: non esse necesse quod illa cognitio per quam dicitur superari & vinci ignorantia, sit omnino evidens & demonstrativa, sed sufficere quod sit probabilis, & quod nulla occurrat ratio evidens, quæ ipsius contrarium persuadere possit. Ratio est, quia illa cognitio sufficit ad tollendam ignorantiam invincibilem, quæ potest esse principium operationis practicæ: cognitio autem solum probabilis, vel quæ habetur per relationem, aut instructionem alterius, potest esse principium operationis practicæ, ut constat: Ergo illa sufficit ad tollendam ignorantiam invincibilem. His præmissis.

60. Dico, non posse dari ignorantiam invincibilem & inculpabilem de existentia Dei, etiam apud homines incultos, & ægresses, ac in sylvis vel montibus enutritos. Est contra Molinam hicari. i. §. *Ex dictis colligitur*, ubi oppositam sententiam tanquam probabilem amplectitur. Nostra tamen conclusio communis est apud Theologos, & Valentia hic unctò secundo, dicit in hac veritate omnes orthodoxos debere convenire.

Probat ergo primò ex Scriptura: dicitur enim Sapient. 13. *Vani sunt homines in quibus non subest scientia Dei*. Et ad Rom. 1. illi qui ignorant Deum, dicuntur inexcusabiles; quod non posset dici, si invincibiliter illum ignorare possent, ut enim loco citato ostendimus, ignorantia invincibilis excusat à peccato, juxta illud Augustini lib. 3. de libero arbitrio cap. 15. *Non tibi deputatur ad culpam quod invitus ignoras, sed quod negligis quærere quod agnoscis*.

61. Probat secundò ex SS. Patribus: nam D. Gregorius lib. 17. moral. cap. 3. explicans illud Job 36. *Omnes homines vident eum*, dicit: *Omnis homo, eo ipso quod rationalis est conditus, debet ex ratione colligere, eum qui se condidit Deum esse*. Item Damascenus lib. 7. orthodoxæ fidei cap. 1. *Notitia (inquit) Dei, omnibus à natura est insita, neque id allquis ratione utens ignorare potest*. Unde præclare Tertullianus lib. 1. adversus Marcionem, *Prima quæ rationalis dos, Dei notitia est*. Et in Apolog. cap. 1. *Summa est delicti nolentium recognoscere quem ignorare non possunt*.

Tom. I.

A Non debent etiam prætermitti præclara Hilarii verba in de Trinit. hæc scribentis. *Neque mundo ignorabilis effici potest, quem Prophetia volumina consignant, quem temporum quotidie proficiens plenitudo testatur, quem Apostolorum & Martyrum, per virtutum operationes, loquuntur sepulchra, quem potestas nominis sui probat, quem invidi spiritus profitentur, quem punitorum Damonam resonant mugitus, quem Gentiles agnoverunt, quem tota natura prædicat, & quem concursus omnium populorum consensus esse testatur*. Indus enim (addit Hieronymus) *Perfusa, Gortus, Egyptius, Turca, ipsum agnoscunt: Bessorum feritas, & Pellitorum turba populorum, stridorem suum in dulce nominis ejus fregerunt melos, & totius mundi una vox, Deus est*.

B Eandem etiam veritatem eleganter expressit Tullius lib. 1. de natura Deorum, his verbis, *Quæ gens unquam fuit, vel est, aut quod genus hominum, quod non habeat sine doctrina, anticipationem quandam Deorum (quam Epicurus appellat $\omega\pi\sigma\lambda\eta\nu$) id est anteceptam rationem, & animæ præviæ rei quandam informationem, sine qua nec intelligi quidquam, nec quærere, nec disputari possit*. Quod evidentissime apparuit (addit Tertullianus) ex publicis illis vocibus, quas in periculis constituti, vel ab inimicis oppressi, edere solemus: *Adstr mihi Deus: O Deum immortalium: Deus videri &c. Quis enim (inquit) ejusmodi eruptione anime, non putaverit doctrinam esse naturæ, & congenita seu ingenta conscientia tacita commissa? Certè prior anima quam littera, & prior sermo quam liber, prior sensus quam stylus, & prior homo ipse, quam Philosophus & Poeta. Nunquid ergo credendum est, ante litteraturam, & divulgationem ejus, multos absque hujusmodi pronuntiationibus vixisse homines? Unde hæc didicit anima? certè non a Philosophia, non à litteris, vel scripturis, nec à disciplina: hæc enim pronuntiat, nondum scholis formata, simplex, rudis, impolita, idiotica, de compito, de extrino tota. Hæc à natura didicit, magistrâ naturâ, anima discipula*.

C Denique eadem veritas ratione suaderi potest, primò quia, ut communiter docent Theologi, præcepta legis naturæ non possunt invincibiliter ignorari: Ergo neque Deus, cum ille sit author & finis talium præceptorum.

62. Secundò, si homo inculpabiliter posset ignorare Deum verum, posset etiam inculpabiliter adorare Deum falsum, & ita posset, ex ignorantia invincibili, excusari à peccato Idololatriæ, quod est absurdissimum.

Tertiò, si homo invincibiliter ignoraret Deum, nullum ejus peccatum esset mortale: Sed hoc est absurdum: Ergo & illud. Probat ut sequela Majoris: malitia peccati mortalis, petitur ex injuriâ Dei: Sed Deus non potest injuriâ affici, nisi cognoscatur: Ergo si homo ignoraret Deum, nullum ejus peccatum esset mortale.

E Addunt alii, puerum in primo instanti usûs rationis, teneri se convertere in Deum: unde cum Deus non deficiat in necessariis, se per provideri homini de mediis necessariis, ad hoc ut in illo primo instanti, veniat in ejus cognitionem: ita ut si eum non agnoscat, hoc sit ex ejus culpa, & negligentia, & quia divinæ illustrationi præbuit impedimentum.

Verùm hæc ratio solum probat, hominem in primo instanti usûs rationis, debere cognoscere Deum implicite, sub confusa quadam ratione, prout scilicet continetur sub ratione boni honesti: quia (ut supra annotavimus, & suo loco ostendimus)

Epist. 3. ad Nepotianum.

in libro de reformatione animæ.

62.

ostendemus) puer perveniens ad usum rationis, non tenetur se convertere ad Deum explicitè, & ut cognitum ut talem, sed confusè tantum & implicitè, quatenus scilicet continetur sub ratione beatitudinis, vel finis ultimi honesti, nisi in illo primo instanti, tanta detur ei illuminatio à Deo, quod etiam ipsum in particulari, & distinctè cognoscat.

§. II.

Solvuntur Objectiones.

63. **O**bjicies primò: quæ sunt fidei, possunt invincibiliter ignorari, possunt enim dari infideles negativè, ut docet D. Thomas 2. 2. quæst. 10. art. 1. Sed Deum esse pertinet ad fidem, juxta illud Apostoli ad Hebræos 11. *Accedentem ad Deum, oportet credere quia est, & quod inquirentibus se renumerator est:* Ergo hæc veritas potest invincibiliter ignorari.

Respondeo negando Minorem: ut enim supra annotavimus ex D. Thomæ hic art. 2. ad 1. existentia Dei, cum possit evidenter cognosci, & ratione naturali demonstrari, per se non pertinet ad fidem, sed solum per accidens, & respectu illorum qui evidentem non habent de illa notitiam. Unde hæc veritas, ut ibidem dicit S. Doctor, magis est præambulum ad fidem, quam articulus fidei. *Fides enim (inquit) præsupponit cognitionem naturalem, sicut gratia naturam.*

Ad locum Apostoli dicendum est, quod D. Paulus loquitur de Deo, ut est author supernaturalis, & remunerator in tali ordine, non autem de Deo ut auctore naturæ. Ita D. Thomas 2. 2. quæst. 1. art. 7. Vel quod hæc verba Apostoli verificantur in illis, qui non habent evidentem demonstrationem de existentia Dei.

64. **O**bjicies secundò: cognitio Dei non est nobis immediatè à natura insita, sicut notitia primorum principiorum (ut supra ostendimus) sed habetur solum per ratiocinationem & discursum: Ergo cum multi sint homines inculti & agrestes, qui sunt incapaces demonstrationis & discursus, in illis saltem dari potest ignorantia invincibilis de existentia Dei. Unde dicit Molina, quod ex multorum relatione audivit, Brasiliæ incolas, nullum coluisse Deum, antequam à Lusitanis edocerentur.

Respondeo concessio Antecedente, negando consequentiam: ut enim supra annotavimus, ad tollendam ignorantiam invincibilem, non est necessaria cognitio evidens & demonstrativa, sed sufficit probabilis & conjecturalis, vel quæ habetur per relationem, aut instructionem aliorum; quare ut ignorantia Dei non sit invincibilis & inculpabilis, satis est quod homini incidat aliqua cogitatio & cognitio probabilis, quod in hoc universo ita perfectè disposito, sit supremus aliquis gubernator cui sit parendum, sequendo bonum honestum & dictamen rationis, qualiscumque tandem ille sit; hoc enim ipso tenetur inquirere quis sit ille, & quâ ratione colendus? si id spernat, non habebit ignorantiam invincibilem, sed visibilem: ut si quis extraneum regnum ingressus, nesciat certò, an & quis sit Princeps qui illud regit & moderatur, si quid in ipsum committat, sine dubio reus erit læsæ Majestatis. Unde ad illud quod addit Molina de Brasiliæ incolis, dicendum est, ex hoc non probari quod illa ignorantia non fuerit culpabilis & vincibilis, quia illis non defuere media ad illam vincendam, cum solò intellectus & rationis lu-

A mine potuerint Deum ex creaturis cognoscere: *Invisibilia enim Dei, per ea quæ facta sunt intellecta conspiciuntur, &c.*

ARTICULUS IV.

Polytheismus sive Idololatria expugnatur, & Summi Numinis unitas multipliciter demonstratur.

Post debellatum Atheismum, superest ut etiam Polytheismum & Idololatriam expugnemus, & pluralitatem Deorum demonstremus impossibilem, contra Gentiles & Paganos, quorum tanta fuit cæcitas & dementia, ut innumerablem planè Deorum multitudinem adorerint. Nam ut dicit Eusebius lib. 5. præparationis Evangelicæ cap. 15. *Triginta Deorum millia in terra esse censuit Hesiodus.* Et D. Augustinus lib. 4. de civit. Dei cap. 8. *Quomodo (inquit) possint uno locolatri hujus commemorari omnia nomina Deorum aut Dearum, quæ illi grandibus voluminibus vix comprehendere potuerunt, singulis rebus propria dispartientes officia numinum? Segetes, ait, non uni soli commendentur Deo, sed duodecim, quos ibi commemorat, & subdit: Unusquisque domui suæ ponit ostiarium, & quia homo est, omnino sufficit: Tres Deos isti posuerunt, forculum foribus, gardeam cardami, sumentum limini. Denique tanta tuit cæca gentilitatis vanitas, ut ad hominum arbitria, divinitas aut concederetur, aut negaretur. Unde Tertullianus in Apologetico cap. 5. *Apud vos (loquitur ad Romanos) de humano arbitrata divinitas pensatur: nisi homini Deus placuerit, Deus non erit: Homo jam Deo propitius esse debet. Caterum licet hic gentilitatis error, vel potius cæcitas, Evangelio Christi coruscante, penitus contrita fuerit: juxta Isaia prædictionem. Elevabitur Dominus solus in illa die, & idola penitus conterentur, fuerunt tamen nonnulli hæretici, plures Deos inducentes: nam Manichæi, Cerdoniani, & Gnostici, duos Deos, unum bonum, & alterum malum esse dixerunt. Item Marcion, quem Tertullianus, *Murum Ponticum qui Evangelia corrosit*, appellat, duos Deos affert, tanquam duas (inquit) *symplogadas naufragii sui.* Denique Valentinianus illis antiquior, non solum duo summa principia, ut isti: sed his liberalior (inquit idem Tertullianus) usque ad triginta æonum fortis, examen divinitatis effudit.**

Contra hanc Gentilium & Hæreticorum cæcitatem, plures Sanctorum Patrum generosè decertarunt. Justinus Martyr, Aristides, Athanasius contra Idola, Augustinus contra Faustum, & in libris de civitate, Cyprianus libro de Idololorum vanitate, alique Patres, probantes etiam contra Manichæos, non esse duo prima principia, & contra Trinitatis, tres personas Trinitatis non esse tres Deos. Sed inter omnes felicitus Tertullianus in Apologetico, in quo, ut fateretur Lactantius, *Hanc causam videtur plane perorasse* Et sanctus Hieronymus: *Apologeticus (inquit) ejus, & adversus gentes libri, cunctam sæculi continent disciplinam.* Scripsit etiam idem Author adversus Marcionem, & contra Valentinianos, plures libros, in quibus illorum errorem forti & nervoso stylo confutavit, & pluribus ac efficacissimis rationibus ostendit, quod Polytheismus est Atheismus, & plurium Deorum admissio,

admissio, unius veri Dei negatio. Eandem veritatem pluribus rationibus demonstrat S. Thomas 1. contra Gent. c. 42. & in hac parte quaest. 11. art. 3. quas breviter hic inferemus, & exponemus.

67. Prima demonstratio: Deus est essentialiter singularis: Ergo unicus. Consequentia patet: de ratione enim singularitatis est immultiplicabilitas, & incommunicabilitas pluribus numero diversis: si enim homo v. g. peteret essentialiter differentiam Platonis, sicut petit rationale, non posset multiplicari numero, sicut non potest multiplicari specie. Antecedens vero probatur: existentia est de essentia & conceptu quidditativo divinae naturae, cum Deus sit ens per essentiam, & ipsum esse per se subsistens: Ergo & singularitas. Probatur Consequentia, cum enim existentia sit ultimus gradus, supponens omnes alios, & praesertim singularitatem, quae, ut dicit Porphyrius, ducit ad esse; & cum nulla res possit esse existens nisi sit singularis (ut enim docet Aristoteles, substantiae secundae, id est genera & species, non existunt nisi in primis, id est in singularibus) manifestum est, quod si natura divina, tantae sit perfectionis & actualitatis, ut includat in suo conceptu quidditativo existentiam, a fortiori includit essentialitatem ipsam singularitatem. Hanc rationem habet D. Thomas locis citatis, eamque laudat Suarez in Metaphysica, & egregiam ac subtilem appellat.

68. Secunda demonstratio, qua frequentius utitur Tertullianus contra Marcionem, sic potest proponi. Deus est summus magnus: Ergo unicus. Probatur Consequentia: nam de ratione summi magni, est quod nihil ei adaequetur, nec par habeat: par autem non habere, uni competit: Ergo si Deus est summus magnus, unicus est. Unde idem Author ibidem: *Veritas Christiana distincte pronuntiavit, Deus si non unicus est, non est: quia dignius credimus non esse, quodcumque non ita fuerit, ut esse debeat.*

69. Tertia demonstratio, Deus est infinitus: Ergo unicus. Probatur Consequentia: infinitum enim in aliquo genere, cum contingat omnes perfectiones illius, non potest esse nisi unum: v. g. si daretur linea infinita in genere quantitatis, haec esset una, nec posset multiplicari in plures lineas: si daretur sphaera infinita in genere figurae, esset unica, & nullo modo multiplicabilis, sed esset cubus, triangulus, quadrangulus, omnesque figuras complecteretur: item si daretur infinitus numerus, esset unicus, & omnes rerum species in se complicaret. Denique eadem ratione demonstrat D. Thomas quaest. unica de spiritualibus creaturis art. 8. Angelus sub una eademque specie non posse numero multiplicari, quia sunt formae per se subsistentes absque materia, & infinitae secundum quid: forma autem subsistens, & a materia abstracta, non remanet nisi una, in specie una. Si enim daretur albedo absque omni subiecto, vel absque omni habitudine ad illud, non esset possibile eam multiplicari, cum videamus quod haec albedo non differt ab alia, nisi per hoc quod est in hoc vel illo subiecto.

70. Quarta demonstratio, Deus est id quod nihil melius excogitari potest: Ergo est unicus. Probatur Consequentia: quia melior est illa natura, in qua plenitudo essendi ita eminenter & unitate continetur, ut extra illam nihil sit nisi ab illa derivatum & participatum, quam illa extra quam

reperitur aliquid omnino independens & im-
participatum.

Quinta demonstratio, Deus est prima causa, & primum omnium rerum principium: Ergo unicus. Consequentia probatur tripliciter. Primo, quia id quod in rebus creatis melius reperitur, est unitas, sive unio rerum mutua; per hanc enim unum quodque conservatur, & subsistit, & hac amissa disperditur & perit: oportet autem id quod in rebus est optimum, a primo principio proficisci: unitas vero & unio diversorum, non fit aliunde, quam ab uno: Ergo si Deus sit prima causa, & primum rerum principium, debet esse unicus. Secundo probatur eadem Consequentia: in mundo enim relucet non solum unitas, sed etiam multitudo: Ergo ille debet procedere ab uno principio; ut enim infra dicemus, omnis pluralitas & multitudo, ad unum aliquod principium reducenda est. Tertio probatur: nam juxta commune proloquium, virtus unita fortior est dispersa; & quod magis erit unita, fortior adhuc erit: cum ergo primum omnium principium, habere debeat infinitam virtutem, debet etiam habere summam unitatem & simplicitatem.

Sexta demonstratio, Deus est summum bonum, & ultimus finis: Ergo unicus. Probatur Consequentia, ut enim docet D. Thomas 1. 2. quaest. 1. art. 3. & 1. contra Gent. cap. 42. impossibile est dari duo summa bona, & duos ultimos fines simpliciter. Primo quia ultimus finis, & summum bonum quod appetitur, ita implere debet totum hominis appetitum, quod nihil extra ipsum appetendum relinquatur, quod esse non posset, si aliquid extraneum ad ipsius perfectionem requireretur: unde repugnat quod in duo sic tendat appetitus, ac si utrumque sit summum & perfectum bonum ipsius. Secundo de ratione ultimi finis simpliciter, est quod ad ipsum omnia ordinentur, & ipse ad nihil aliud referatur: implicat autem quod sint duo quae ita se habeant: Ergo implicat dari duos ultimos fines. Minor probatur: nam vel unum illorum ad aliud referetur, vel non: si primum, illud quod referetur non habebit rationem ultimi finis: cum de ratione finis ultimi sit, quod ad nihil aliud referatur: si secundum, aliud ad quod non referetur, non erit finis ultimus, cum de ratione illius sit quod omnia ad ipsum referantur. Tertio, actiones voluntariae ex fine speciem sortiuntur, non possunt autem habere plures species simul & semel: Ergo nec plures ultimos fines. Denique (ut docet Aristoteles) idem est ordo in finibus ac in agentibus: Sed una tantum potest dari prima causa, & primum principium, ut supra ostendimus: Ergo etiam unus dumtaxat potest esse ultimus omnium finis.

Septima demonstratio, Deus est supremus mundi rector & gubernator: Ergo unicus. Probatur Consequentia: ut enim docet D. Thomas in hac parte quaest. 11. art. 3. quae diversa sunt & diversa, in unum ordinem non conveniunt, nisi ab uno aliquo dirigantur, & ordinentur: multa enim melius reducuntur in ordinem, per unum, quam per plura: ex quo inferri oportere quod primum reducens omnia in unum, sit unum tantum. Quod etiam docet Cicero in libro de natura Deorum, his verbis: *Non potest omnibus inter se continentibus mundi partibus, esse perfectio ordinis, nisi ex uno, & divino, continuo spiritu continentur.* Quare Aristoteles in politicis docet ex omnibus regendi formis, perfectissimam esse

Monar-

Monarchiam, seu regimen unius, illamque su- A
perare Aristocratiam & Democratiam, id est
imperium quod in solis optimatibus, vel in po-
pulo residet; firmius enim ac felicius admini-
stratur regnum illud vel respublica, in qua unius
nutu & imperio cetera reguntur. Hinc illi etiam
apud quos Democratia viguit, ubi peculiaris
aliqua difficultas exorta erat, aut grave pericu-
lum imminabat, ut rebus arduis occurrerent,
discrimenque quod Reipublice impendebat,
evaderent, ad Monarchiam confugere, plenam-
que rerum administrandarum potestatem, uni
conferre coacti sunt. Sic apud Romanos in mo-
re semper fuisse legimus, ut dum summa urgeret
necessitas, & res Romana in ultimum pene dis-
crimen adducta esset, Dictatorem crearent, at-
que ad unius regimen, tanquam ad unicum pe-
nicitentis ac prope jam labentis Reipublice sta-
bilimentum, confugerent. Unde idem Aristote-
les hanc Homeri sententiam celebrat. *Non est bo-
num multitudo principatum, unus vero Princeps,* &
hinc de humano ad divinum principatum con-
scendens, concludit necessariam unitatem Prin-
cipis Divini, sicut & terreni, & subdit quod sicut
bonum familiae & exercitus, unum ducem & pa-
trem familias exigit, ita etiam bonum universi
unum rectorem. Quomodo Hieronymus cum
Rustico suo disserens. *In apibus (inquit) unus prin-
ceps, græves omnes sequuntur unum ordinem litterario. Im-
perator unus, unus Provinciae Index, & unus gubernator
unus, & in munitione una fabrica unus opifex, & unus mo-
derator.* Quare etiam Virgilius 4. Georgicon,
quando contigerit duos reges in examine apum
inveniri, hoc saluberrimum agricolis dat consi-
lium.

12 Me-
saph.

Lib.
do 1.
duo
vni-
tate.

*Verum ubi duces acie revocaveris ambo
Deterior qui visus, eum ne prodigus oblit:
Dede non vacua sinas ut regeret in aula.*

Si ergo duos Reges aut Duces, ne vile quidem
apum examen patitur: a fortiori nec plures re-
ctores & gubernatores, ferre potest supremum
orbis regimen: quare oportet quod supremus
mundi gubernator, omnia in unum finem diri-
gens, & ordinans, unicus sit. *Si enim* (inquit Cy-
prianus) *Lex unus est apibus, & Dux unus in gregibus,
& in armentis rector unus: multo magis mundi unus
est rector, qui universæ quæque sunt verbis jubet, ratione
dispensat, virtute consummat.* Idem argumentum
fusa prosequitur Athanasius in libro de ira Dei.

Octava demonstratio. Si darentur plures Dii,
74. deberent in ter se differre specie vel numero:
Sed hoc est impossibile: Ergo. Minor probatur:
vel enim illud per quod differrent, esset aliqua
perfectio vel imperfectio; neutrum dici potest:
Ergo. Minor quantum ad secundam partem evi-
dens est: repugnat enim in Deo esse vel concipi
aliquam imperfectionem vel defectum. Proba-
tur autem quantum ad primam: cum enim Deus
sit infinitus simpliciter, & in genere entis, in se
continet omnem perfectionem imaginabilem,
ac proinde nulla perfectio potest illi deesse.

Nona demonstratio. Si essent plures Dii quo-
75. modocumque diversi: vel alter alterius sciret
omnia secreta consilia, ipso licet in vitro, vel nesciret:
Si primum, par in utroque esset imbecillitas
& impotentia occultandi sua consilia, cum
tamen sit de ratione libertatis, & perfecti do-
minii, quod actus liberi & secreta cordium, in-
vitro Dominò non cognoscantur. Si secundum,
par in utroque esset ignorantia, & impotentia
cognoscendi alterius secreta & consilia: At ig-

norantia & impotentia cognoscendi aliquid de
se cognoscibile, repugnat Deo, utpote infinite
perfecto in genere intelligendi, & in omni alio
genere perfectionis: Ergo &c.

Decima demonstratio. Si essent plures Dii, 76.
nullus eorum esset omnipotens, nec proinde
Deus: posito enim quod unus vellet creare, aut
conservare aliquam creaturam, vel alter posset
destruere illius opus, vel non: Si secundum, ille
non esset omnipotens. Si primum, alter esset im-
potens & imbecillus, cum non posset proprium
opus protegere & conservare. Unde Athanasius:
*Dicere plures Deos aequaliter potentes, est dicere plures
aqualiter impotentes.*

Undecima demonstratio. Si essent plures Dii, 77.
essent etiam infiniti: Sed hoc absurdissimum est,
& a nullo Gentilium Polytheorum adhuc asser-
tum: Ergo &c. Sequela probatur: si enim essent
plures, non posset differre nisi solo numero:
quia si differrent essentialiter, nullus eorum es-
set infinitus simpliciter, & in omni genere perfec-
tionis, cum non contineret perfectionem, per
quam alter essentialiter ab illo differret. Si au-
tem solo numero differrent, essent infiniti: Ergo
&c. Minor subsumpta probatur. Multiplicatio
individuum ejusdem nature, se habet per ac-
cidens quoad tantam vel tantam eorum multi-
tudinem, & quantum est de se potest procedere
in infinitum: quæ enim ratio non repugnat
esse duo vel tria illius individua, ita absolute non
repugnat esse quatuor, & centum, & mille, &
sic deinceps in infinitum: cur enim potius siste-
retur in uno numero finito, quam in altero? &
cur natura omnis creata multiplicabilis nume-
ricè, erit capax infinitæ multiplicationis indivi-
duorum, non autem divina? Ergo si possunt esse
plura individua nature divine, possunt esse in-
finita: Ergo de facto sunt infiniti Dii; quare re-
spectu Dei, idem est esse, & posse esse.

Ultima demonstratio sumi potest ex ipso na- 78.
turali instinctu hominum, qui vel in medijs gen-
tilitatis erroribus, tamen communi sermone
Deum unicum semper agnoverunt, ut probat
Tertullianus in libro de testimonio animæ, ubi
dicit Ethnicos sæpe dicere: *Deus videt, si Deus
dedit, &c.* Quod etiam testatur Lactantius
lib. 2. Instit. Christian. cap. 1. ubi loquens etiam
de Paganis, sic habet: *Nam & cum jurant, & cum
gratias agunt, non Deos multos, sed Deum nominant:
adeo ipsa veritas, & cogente natura, etiam ab inviti-
s peccatoribus erumpit.*

Huic autem veritati non obest mysterium Tri- 79.
nitatis personarum, revelatione divina cog-
nitum: quia non propterea multiplicatur Deitas,
quæ in singulis & omnibus una est numero;
ideoque omnes & singulae sunt unicus Deus, unica
prima causa, unum primum principium, unum
summum bonum, & ultimus finis, unus supre-
mus mundi Gubernator & Monarcha, &c. Ad-
do quod personæ divinæ (ut docetur in materia
de Trinitate) non multiplicantur in ratione en-
tis, veri, vel boni, sed solum in ratione rei, & quid-
ditatis, seu proprietatis relativæ; unde sicut si
per impossibile, tres proprietates entis, unum,
verum, & bonum, servantes eandem cum illo
identitatem, inter se relativè opponerentur,
tunc essent plures passiones & proprietates rea-
liter distinctæ, & unica tantum entis indivisa:
ita similiter in mysterio Trinitatis, est unicum
ens simplicissimum, increatum, & infinitum, &
solum tres res, seu quidditates, vel proprietates
relativæ

relativæ, realiter inter se distinctæ; & idcirco ex pluralitate personarum in Deo, non sequuntur incommoda deducta ex Deorum multitudinem. Unde Tertullianus: *Trinitati non obstreperit Monarchia, & circumspectus statum protegit.* Idem eleganter docet Bernardus libro 5 de confid. cap. 8. *Non abducimur (inquit) ab hac unitatis professione, assertione trium: cum in hac Trinitate non recipiamus multipliciter, sicut nec solitudinem in unitate. Quomobrem cum dico unum, non me turbat Trinitatis numerus, qui essentiam non multiplicat, non variat, nec patitur. Rursum cum dico tria, non me arguit intuitus unitatis, quæ illa quæcumq; tria, seu illos tres, nec in confusione cogit, nec in singularitatem redigit, &c.*

A Notandum secundò, naturam vel essentiam in Deo posse duobus modis usurpari. Primò largè, & in ampla quadam significatione, prout scilicet significat ipsam entitatem, & substantiam in creatam Dei, quæ se habet per modum transcendentis, & includitur in divinis relationibus & attributis, eo proportionali modo, quo ratio entis creati & finiti imbitur in omnibus differentis & modis rerum creatarum. Secundò propriè & strictè, prout natura concipitur in Deo veluti radix, & ratio à priori divinorum attributorum, à quibus proinde virtualiter distinguitur, & in quibus sub hac ratione non concipitur ut transcendaliter inclusa. Et hæc distinctio maxime præ oculis habenda est: quia (ut rectè adverteit Joannes à S. Thoma, & constabit ex infra dicendis) ex ejus defectu & inadvertentia, contingit multos Authores æquivocare, & hallucinari in hac materia.

DISPUTATIO II.
DE NATURA ET QUIDDITATE Dei.

Cum natura & quidditas rei, sit fundamentum omnium quæ docentur in aliqua scientia, & ratio à priori, per quam proprietates de suo objecto demonstrantur, antequam de divinis attributis, quæ sunt veluti divinæ naturæ proprietates & affectiones, disputemus, de ipsa natura, & quidditate Dei agendum est, quæ ita est ad intelligendum difficilis, ut ejus intelligentia, omnium Theologorum ingenia, vel torqueat, vel absorbeat: ut enim inquit Nazianzenus: *Certe hoc Deus est, quod cum dicitur, non potest dici, cum estimatur, non potest estimari, cum definitur, definitione crescit, quem omnia nesciunt, & metuendo sciunt.*

B Notandum tertio: Duplicem esse constitutionem rerum, unam quæ fit per compositionem, sive realem, sive rationis cum fundamento in re: aliam verò quæ est purissima, & quæ excludit omnem compositionem, ac distinctionem extremorum, quæque constitutio per simplicitatem à Theologis appellatur. Exemplum primæ habemus in homine, qui physicè constituitur ex corpore & anima, & metaphysicè ex genere & differentia. Exemplum verò secundæ, in divinis personis, quæ constituuntur per relationes, modo quodam purissimo, & libero ab omni compositione, sive physica sive metaphysica; & de hoc modo constitutionis loquimur, quando inquirimus, per quid natura divina, sub ratione naturæ, formaliter constituatur?

Ex his ergo patet status quæstionis: inquirimus enim, per quid formaliter constituatur divina natura, strictè sumpta, & ut est eminenti quodam modo radix divinorum attributorum, à quibus virtualiter distinguitur, seu distinctione rationis per modum expliciti & impliciti, qualiter ens distinguitur à suis proprietatibus & modis.

Circa quam difficultatem, tam variè opinantur Authores, & in tot dividuntur sententias, ut tam multiplex opinandi, & sentiendi diversitas, vix possit in ordinem redigi: omnes tamen sententias, claritatis gratiâ, ad quatuor vel quinque reducemus.

Prima ponit distinctionem virtuales in Deo inter essentiam divinam, sub conceptu essentia, & sub conceptu naturæ; & sub priori ratione vult divinitatem constitui per conceptum entis à se, vel substantiæ immaterialis per essentiam: sub posteriori verò, per intelligere divinum, ut habet pro objecto essentiam divinam à se ratione distinctam. Ita Petrus Corneio Ordinis Carmelitarum, infra quæst. 14. quem aliqui ex recentioribus Thomistis sequuntur.

Secunda existimat naturam divinam constitui per infinitatem, seu per cumulum omnium perfectionum quæ sunt in Deo. Ita Scotus in 1. dist. 3. quæst. 1. ejusque Discipuli ibidem.

Tertia naturam & quidditatem Dei docet consistere, in eo quod sit ens à se, & per essentiam. Pro qua sententia citantur ex Thomistis Capreolus, Bannez, & Ledesma: & ex extraneis, Molina, Vazquez, & Granada.

Quarta denique contredit essentiam seu naturam Dei, constitui per gradum intellectivum, utpote perfectissimū ex tribus qui admittuntur naturarum constitutivi, nempe esse, vivere, & intelli-

ARTICVLVS I.

Per quid natura divina, sub ratione naturæ, & radicis attributorum, formaliter constituatur?

§. I.

Aperitur difficultas, & referuntur sententia.

Notandum primò: Quòd licet omnia quæ sunt in Deo sint unum realiter, ubi non obviat relationis oppositio: quia tamen unica & simplicissima divinitatis substantia, æquivaleret variis perfectionibus, quæ in rebus creatis realiter distinguntur: hinc fit, quod in Deo, cum fundamento in re concipiamus aliquam perfectionem, quæ se habet per modum naturæ, & alias quæ habent rationem proprietatis & attributi, & quæ secundum nostrum modum concipiendi, ad naturam divinam consequuntur, illamque veluti modificant, & trahunt ad aliam lineam. Sicut ergo, quamvis personalitas in Deo, cum divina natura, ejusque attributis realiter identificetur, nihilominus inquiri solet in Tractatu de Trinitate, per quid divinæ personæ constituantur: an per relationes, vel per origines: Ita etiam quæritur à Theologis hæc, & infra quæst. 14. per quid constituatur divina natura, sub ratione naturæ, & ut eminenti quodam modo, est veluti radix, & ratio à priori, seu causa virtualis divinorum attributorum? Quod ut magis percipiatur, & in hac difficili quæstione, omnis æquivocatio tollatur.